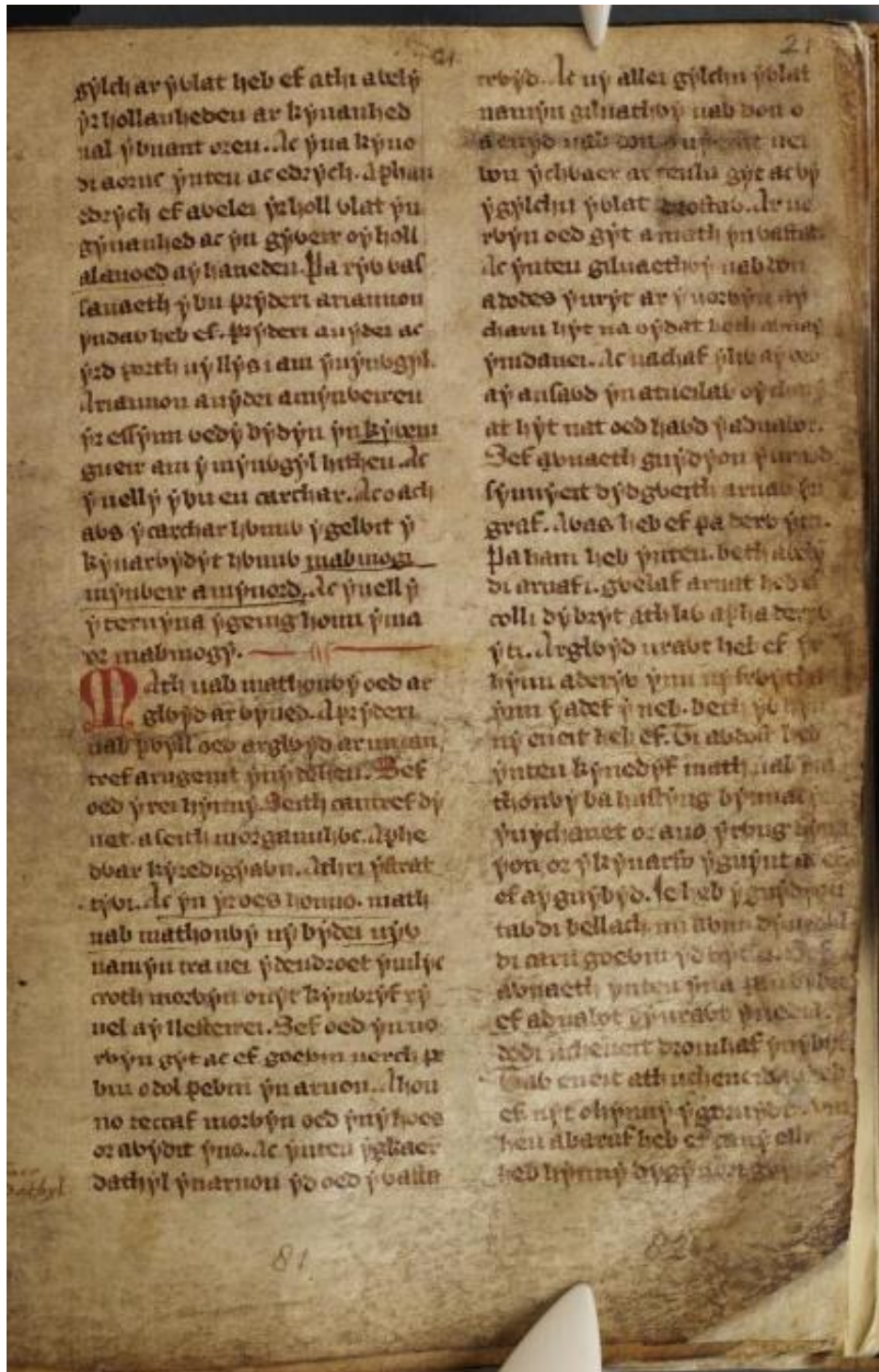

Math zoon van Mathonwy

Het begin van Math zoon van Mathonwy, folio 21r van het Witte Boek van Rhydderch.

BA-eindwerkstuk Keltische talen en cultuur
Maria Bestman
5632161
Begeleider: Dr. Nike Stam
Tweede lezer: Dr. Natalia Petrovskaia

VERKLARING KENNISNEMING REGELS M.B.T. PLAGIAAT

Fraude en plagiaat

Wetenschappelijke integriteit vormt de basis van het academisch bedrijf. De Universiteit Utrecht vat iedere vorm van wetenschappelijke misleiding daarom op als een zeer ernstig vergrijp. De Universiteit Utrecht verwacht dat elke student de normen en waarden inzake wetenschappelijke integriteit kent en in acht neemt.

De belangrijkste vormen van misleiding die deze integriteit aantasten zijn fraude en plagiaat. Plagiaat is het overnemen van andermans werk zonder behoorlijke verwijzing en is een vorm van fraude. Hieronder volgt nadere uitleg wat er onder fraude en plagiaat wordt verstaan en een aantal concrete voorbeelden daarvan. Let wel: dit is geen uitputtende lijst!

Bij constatering van fraude of plagiaat kan de examencommissie van de opleiding sancties opleggen. De sterkste sanctie die de examencommissie kan opleggen is het indienen van een verzoek aan het College van Bestuur om een student van de opleiding te laten verwijderen.

Plagiaat

Plagiaat is het overnemen van stukken, gedachten, redeneringen van anderen en deze laten doorgaan voor eigen werk. Je moet altijd nauwkeurig aangeven aan wie ideeën en inzichten zijn ontleend, en voortdurend bedacht zijn op het verschil tussen citeren, parafraseren en plagiëren. Niet alleen bij het gebruik van gedrukte bronnen, maar zeker ook bij het gebruik van informatie die van het internet wordt gehaald, dien je zorgvuldig te werk te gaan bij het vermelden van de informatiebronnen.

De volgende zaken worden in elk geval als plagiaat aangemerkt:

- het knippen en plakken van tekst van digitale bronnen zoals encyclopedieën of digitale tijdschriften zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het knippen en plakken van teksten van het internet zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het overnemen van gedrukt materiaal zoals boeken, tijdschriften of encyclopedieën zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het opnemen van een vertaling van bovengenoemde teksten zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het parafraseren van bovengenoemde teksten zonder (deugdelijke) verwijzing: parafrasen moeten als zodanig gemarkeerd zijn (door de tekst uitdrukkelijk te verbinden met de oorspronkelijke auteur in tekst of noot), zodat niet de indruk wordt gewekt dat het gaat om eigen gedachtengoed van de student;
- het overnemen van beeld-, geluids- of testmateriaal van anderen zonder verwijzing en zodoende laten doorgaan voor eigen werk;
- het zonder bronvermelding opnieuw inleveren van eerder door de student gemaakt eigen werk en dit laten doorgaan voor in het kader van de cursus vervaardigd oorspronkelijk werk, tenzij dit in de cursus of door de docent uitdrukkelijk is toegestaan;
- het overnemen van werk van andere studenten en dit laten doorgaan voor eigen werk. Indien dit gebeurt met toestemming van de andere student is de laatste medeplichtig aan plagiaat;
- ook wanneer in een gezamenlijk werkstuk door een van de auteurs plagiaat wordt gepleegd, zijn de andere auteurs medeplichtig aan plagiaat, indien zij hadden kunnen of moeten weten dat de ander plagiaat pleegde;
- het indienen van werkstukken die verworven zijn van een commerciële instelling (zoals een internetsite met uittreksels of papers) of die al dan niet tegen betaling door iemand anders zijn geschreven.

De plagiaatregels gelden ook voor concepten van papers of (hoofdstukken van) scripties die voor feedback aan een docent worden toegezonden, voorzover de mogelijkheid voor het insturen van concepten en het krijgen van feedback in de cursushandleiding of scriptieregeling is vermeld.

In de Onderwijs- en Examenregeling (artikel 5.15) is vastgelegd wat de formele gang van zaken is als er een vermoeden van fraude/plagiaat is, en welke sancties er opgelegd kunnen worden. Onwetendheid is geen excuus. Je bent verantwoordelijk voor je eigen gedrag. De Universiteit Utrecht gaat ervan uit dat je weet wat fraude en plagiaat zijn. Van haar kant zorgt de Universiteit Utrecht ervoor dat je zo vroeg mogelijk in je opleiding de principes van wetenschapsbeoefening bijgebracht krijgt en op de hoogte wordt gebracht van wat de instelling als fraude en plagiaat beschouwt, zodat je weet aan welke normen je je moeten houden.

Hierbij verklaar ik bovenstaande tekst gelezen en begrepen te hebben.

Naam: Maria Bestman

Studentnummer: 5632161

Datum en handtekening: 26-06-2018

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Maria Bestman', written over a horizontal line.

Dit formulier lever je bij je begeleider in als je start met je bacheloreindwerkstuk of je master scriptie.

Het niet indienen of ondertekenen van het formulier betekent overigens niet dat er geen sancties kunnen worden genomen als blijkt dat er sprake is van plagiaat in het werkstuk.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	1
2. Wat is de Mabinogi	2
3. Vertaalstrategie	5
4. Casestudy literaire vertaling Math zoon van Mathonwy	10
5. Vergelijking	12
Appendix A: Literaire vertaling Math zoon van Mathonwy	22
Bibliografie	37

1. Inleiding

Tot voor kort was ik mij niet bewust van een Nederlandse vertaling van de Mabinogi. Ik merk echter dat er interesse is om het te lezen in het Nederlands wanneer ik mensen erover vertel. Om deze reden – de Mabinogi onder een groter, Nederlands publiek te brengen – wilde ik een tak van de Mabinogi vertalen. Toen ik er echter achter kwam dat er wel degelijk een Nederlandse vertaling is, gemaakt onder redactie van Karel Jongeling en Mick van Rootseler, leek het mij interessant om een vergelijking te maken tussen mijn eigen vertaling van de vierde tak en de vertaling van Mariska Costeris en te onderzoeken hoe de verschillen verklaard kunnen worden. De hoofdvraag van deze scriptie zal dus zijn: Zijn er verschillen tussen mijn eigen vertaling en de vertaling van Mariska Costeris van de vierde tak van de Mabinogi en hoe zijn deze verschillen te verklaren met behulp van vertaalkundige theorieën? Om deze vraag te kunnen beantwoorden zal ik de volgende deelvragen beantwoorden: Wat is de Mabinogi? Wat is mijn vertaalstrategie? Wat is mijn vertaling van de vierde tak van de Mabinogi? Wat zijn de verschillen tussen mijn vertaling en de vertaling van Mariska Costeris en zijn de verschillen te verklaren aan de hand van de theorie van Kitty M. van Leuven-Zwart?

In het eerste hoofdstuk zal ik meer informatie geven over de Mabinogi om de scriptie en de vertaling van context te voorzien. Alvorens ik mijn vertaling presenteer, zal ik mijn vertaalstrategie omschrijven. In dit hoofdstuk zal ik uitleggen wat voor doel ik voor ogen had met mijn vertaling en zal ik bepaalde keuzes die ik heb gemaakt tijdens het vertaling toelichten. Ik zal overigens alleen een deel van mijn vertaling in hoofdstuk 4 presenteren, dit deel zal tevens als casestudy dienen voor de vergelijking. De vergelijking zal gemaakt worden op basis van de theorie van Kitty M. van Leuven-Zwart. De gehele vertaling is in de appendix te vinden.

2. Wat is de Mabinogi?

In dit hoofdstuk zal ik meer vertellen over wat de Mabinogi is. De Mabinogi is een collectie van vier middeleeuwse Welshe verhalen. Eerst zullen de handschriften waarin de Mabinogi is opgeschreven en de datering van de teksten besproken worden. Daarna zal ik het hebben over het orale karakter van de teksten en de auteur. Als laatste zal ik de naam van de Mabinogi bespreken.

De Mabinogi bestaat uit vier verhalen of takken: *Pwyll Pendeuic Dyuet* (Pwyll Prins van Dyfed), *Branwen uerch Lyr* (Branwen dochter van Llyr), *Manawydan uab Llyr* (Manawydan zoon van Llyr) en *Math uab Mathonwy* (Math zoon van Mathonwy). De verhalen zijn overgeleverd in twee handschriften, het Witte Boek van Rhydderch (*Llyfr Gwyn Rhydderch*) en het Rode Boek van Hergest (*Llyfr Coch Hergest*). Het Witte Boek van Rhydderch dateert uit ongeveer 1350, maar de precieze datum is onbekend. De titel van het handschrift verwijst naar zijn oorspronkelijke witte omslag en de persoon voor wie het is geschreven, Rhydderch ab Ieuan Llwyd ab Ieuan van Llangeitho. Rhydderch kwam uit een familie van literaire mecenasen. Er zijn vijf verschillende handen gevonden in het handschrift, maar geen enkele kan geïdentificeerd worden. Volgens Daniel Huws is het geschreven in de Strata Florida abdij in Ceredigion, wat niet ver was van waar Rhydderch woonde.¹ Het handschrift wordt nu bewaard in Aberystwyth, National Library of Wales in twee delen, Peniarth 4 en Peniarth 5.

Het Rode Boek van Hergest wordt gedateerd tussen 1382 en 1410. Ook hier verwijst de titel naar de oorspronkelijke kleur van de omslag. Hergest verwijst naar de plek in Herefordshire waar het handschrift een tijd werd bewaard. Tegenwoordig wordt het bewaard in Oxford, Bodleian Library, Jesus College manuscript 111. Er zijn drie verschillende handen gevonden in het handschrift, namelijk Hywel Vychan en twee ongeïdentificeerde scribenten, bekend als Hand I en Hand van Peniarth 32 (*Llyfr Teg*).² Het handschrift is geschreven voor Hopcyn ap Thomas, wat blijkt uit de colophon van Hywel Vychan: ‘Hywel Vychan vab Hywel Goch from Builth wrote this book ... by request and command of his master namely Hopkin ap Thomas vab Einawn.’³ Hieruit blijkt dat Hywel Vychan geen monnik was, maar een leek die in opdracht van Hopcyn ap Thomas schreef.

¹ Huws, Daniel, *Medieval Welsh Manuscripts* (Cardiff and Aberystwyth 2000) 252-254.

² Charles Edwards, Gifford, ‘The scribes of the Red Book of Hergest’, *National Library of Wales journal* 21 (1980) 250.

³ Charles-Edwards 1980: 250.

Fragmenten van de tweede en derde tak, *Branwen* en *Manawydan*, zijn ook overgeleverd in een ouder handschrift, Peniarth 6. Peniarth 6 wordt ongeveer een honderd jaar eerder dan het Witte Boek gedateerd, tussen 1225 en 1275.⁴

In de handschriften worden verscheidene werkwoordsuitgangen gevonden, waarvan sommige ouder zijn dan de werkwoordsuitgangen die gangbaar waren in de tijd dat het Witte en het Rode Boek werden geschreven. Dit wijst er op dat het verhaal in een ouder handschrift bestond en daaruit is gekopieerd. De oudere handschriften zijn verloren gegaan. Dit maakt het moeilijk om te bepalen wanneer de verhalen zijn ontstaan. Wat het nog moeilijker maakt is het feit dat de verhalen uit een orale traditie komen. Aangezien we geen opnames hebben van een middeleeuwse, orale traditie, bemoeilijkt dit het traceren van hun ontstaansgeschiedenis. De vier takken van de Mabinogi worden vaak gedateerd tussen 1060 en 1120, gebaseerd op taalkundige aspecten en geschiedkundige argumenten.⁵ Het is onduidelijk of de auteur of auteurs zelf dichters waren die de verhalen hebben bedacht en opgeschreven, of dat de verhalen samengesteld zijn uit verschillende bronnen, waaronder mondelinge vertellingen. Waar net al een toespeling op werd gemaakt, is dat het ook nog niet geheel duidelijk is of de vier takken van de Mabinogi door één auteur zijn geschreven of door meerdere. Sioned Davies stelt dat het meerdere auteurs of redacteuren waren die met dezelfde criteria werkten en bekend waren met de stijl van orale verhalen.⁶ R. Iestyn Daniel echter is van mening dat één auteur of redacteur verantwoordelijk is voor het schrijven van de Mabinogi.⁷

De betekenis van de naam Mabinogi is onzeker. Het is afgeleid van het Welshe woord *mab* 'zoon, jongen' en sommigen hebben om deze reden gesuggereerd dat de Mabinogi verhalen waren voor jongens.⁸ Ook is geopperd dat de term *mabinogi* vergelijkbaar is met de Ierse term *macgnímartha* 'jeugddaden'. *Macgnímartha* zijn verhalen waarin, zoals de naam al doet vermoeden, de jeugddaden van de held worden verteld. In de Mabinogi zouden dit dan de jeugddaden van Pryderi zijn, aangezien Pryderi het enige personage is dat in alle vier de takken voorkomt. Er is echter een probleem met deze stelling: Pryderi is alleen in de eerste tak een jongen en in geen van de takken speelt hij een hoofdrol. Tegenwoordig wordt algemeen aangenomen dat *mabinogi* eerst 'jeugd' of 'jeugdverhalen' betekende. Dit wordt bevestigd door

⁴ Hughes, Ian (red.), *Math uab Mathonwy* (Dublin 2013) xii.

⁵ Davies, Sioned, 'Storytelling in medieval Wales', *Oral tradition* 7/2 (1992) 234 en Charles-Edwards, T.M., 'The date of the four branches of the Mabinogi', in *The Mabinogi: A book of essays*, red. C. W. Sullivan III (New York 1996) 19-58.

⁶ Davies 1992: 235.

⁷ Rodway, Simon, 'The where, who, when and why of medieval Welsh prose texts: Some methodological considerations', *Studia Celtica* 41 (2007) 52.

⁸ Davies, Sioned, *The Mabinogion* (Oxford 2007) ix.

het gebruik van *mabinogi* als vertaling van het Latijnse *infantia* ‘kindertijd’. Uiteindelijk zou het niet meer hebben betekend dan ‘verhaal’.⁹

De term *mabinogi* komt uit de verhalen zelf. Aan het eind van de vierde tak staat er ‘*ac yuelly y teruyna y geing honn o’r Mabinogi*’ ‘en zo eindigt deze tak van de Mabinogi’.¹⁰ De andere takken eindigen op een soortgelijke manier.¹¹ In het Rode Boek van Hergest staat er bij het begin van de eerste tak ‘*llyma dechreu mabinogi*’ ‘hier is het begin van de mabinogi’.¹² Een soortgelijke zin wordt aan het begin van de andere takken ook gebruikt. Opvallend is dat noch aan het begin van de vierde tak noch aan het eind duidelijk wordt gemaakt dat het de laatste tak van de Mabinogi is. Het is dus mogelijk dat er oorspronkelijk nog meer takken waren, maar dat deze niet bewaard zijn gebleven.

⁹ Davies 2007: ix.

¹⁰ Hughes 2013: 21 regel 595.

¹¹ De eerste tak eindigt met *mabinogion*, wat een schrijffout van de scribent is. Lady Charlotte Guest, de eerste persoon die elf Welshe verhalen, waaronder de vier takken, heeft vertaald in het Engels, heeft deze schrijffout opgevat als het meervoud van *mabinogi* en gaf haar collectie van elf Welshe verhalen deze naam mee. Sindsdien wordt *mabinogion* gebruikt om de elf verhalen mee aan te duiden, terwijl de verhalen in de middeleeuwen niet gezien werden als een collectie. De elf verhalen zijn de vier takken, de drie Welshe romans van Geraint, Peredur en Owain en vier onafhankelijke verhalen: *De droom van Macsen Wledig*, *Llud en Llefelys*, *Culhwch en Olwen* en *De droom van Rhonabwy*.

¹² Hughes 2013: xxvi.

3. Vertaalstrategie

Mijn vertaling zal gebaseerd zijn op de editie van Ian Hughes. Dit is een kritische editie gebaseerd op het Witte Boek van Rhydderch met variante lezingen uit het Rode Boek van Hergest. Incidenteel heeft Hughes woorden of zinsdelen tussen vierkante haken gezet om de tekst beter te kunnen begrijpen. Dit heeft hij vaak gedaan op basis van de lezing van het Rode Boek van Hergest. Hij heeft het gebruik van hoofdletters en interpunctie aangepast naar moderne gebruiken en hij heeft de alineavorming gebaseerd op de alineavorming in Ifor Williams' editie *Pedeir Keinc y Mabinogi*.¹³ Ik zal de interpunctie verder aanpassen naar mijn eigen interpretatie, omdat het Welshe gebruik van interpunctie ongebruikelijk kan zijn voor het Nederlands. Zo gebeurt het dat er in de Welshe zin '[...] yn y lle a elwir Rudlan Teiui ur awr hon; yd oed llys yno y Pryderi; ac yn rith beird y doethant y mywn' twee keer achtereenvolgend een puntkomma wordt gebruikt.¹⁴ Dit is ongewoon in het Nederlands en daarom heb ik er '[...]' naar de plek die nu Rhuddlan Teifi wordt genoemd; Pryderi had daar een hof. Vermomd als dichters kwamen ze binnen' van gemaakt (p. 25). Ook de alineavorming zal ik aanpassen naar mijn eigen interpretatie. Zo is de passage waarin Math Gwydion en Gilfaethwy als een hert en een hinde na een jaar weer ziet tot het moment dat hij ze weer wegstuurt als wilde zwijnen in de brontekst verdeeld in twee alinea's. Ik heb hier één alinea van gemaakt (p. 30), omdat er mijns inziens geen reden is om er twee alinea's van te maken: er vindt geen sprong in tijd plaats, er is geen verandering van locatie of een verandering in de narratieve focus.

De doelgroep voor deze vertaling bestaat uit mensen die geen tot weinig kennis hebben van middeleeuwse Welshe literatuur of cultuur. Om voor hen een tekst te creëren die zo natuurlijk mogelijk leest, zal de vertaalstrategie doeltaalgericht zijn. Een doeltaalgerichte strategie houdt niet in dat de vertaler de zinsopbouw van de brontekst aanhoudt, maar deze juist aanpast aan de gebruiken van de doeltaal, in dit geval het Nederlands. Ook heeft de vertaler de vrijheid om aspecten weg te laten of juist toe te voegen om de tekst toegankelijk te maken in de doelcultuur.¹⁵ Ik heb de zinsopbouw af en toe veranderd. Het Middelwelsh wordt gekenmerkt door staccato zinnen, wat onprettig leest in een Nederlandse tekst. De zinnen '*Yn gyntaf ny doethant wy yn y gyuyl ef. Yna y doethant wynteu attaw ef*' 'Eerst kwamen zij niet dichtbij het hof. Toen kwamen zij naar hem' heb ik om deze reden samengevoegd in één zin: 'Hoewel ze eerst niet bij hem in de buurt kwamen, kwamen ze nu naar Math toe' (p. 29).¹⁶

¹³ Hughes 2013: cxvii-cxviii.

¹⁴ Hughes 2013: 2 regels 46-47.

¹⁵ Leuven-Zwart, Kitty M. van, 'Een goede vertaling, wat is dat?', in *Denken over vertalen: Tekstboek vertaalwetenschap*, red. Ton Naaijkens et al. (Nijmegen 2010) 306-307.

¹⁶ Hughes 2013: 7 regels 175-176.

Een aspect van de tekst dat ik heb weggelaten is de additieve stijl, gekenmerkt door het veelvuldig herhalen van ‘en’ aan het begin van de zin.¹⁷ Ik heb ervoor gekozen om dit weg te laten, omdat het onnatuurlijk overkomt in geschreven Nederlands. In gesproken taal is dit gebruik van ‘en’ toelaatbaarder dan in geschreven taal. Overigens laat ik het niet consequent weg. Ik heb het een aantal keer laten staan in een dialoog. ‘*A’r hwnn a uu garw ohonawch yrlllyned, bit garnen eleni*’ heb ik vertaald als ‘En degene van jullie die het afgelopen jaar een hert was, zal dit jaar een wilde zeug zijn’ (p. 30).¹⁸ In dit geval helpt het laten staan van ‘en’ de dialoog realistischer te maken. In de zin ‘*A chyn cael o neb guelet y reil olwc arnaw*’ ‘En voordat iemand er een tweede glimp van op kon vangen’ heb ik het laten staan omdat het hier in mijn opinie in het Nederlands aangeeft dat er iets gaat gebeuren (p. 31).¹⁹ Als het wordt voorgelezen geeft de ‘en’ hier aan dat de aanhoorder op moet letten.

Wat betreft toevoegingen heb ik in de tekst bij onbekende of vreemde culturele aspecten en plaats- en persoonsnamen die uitleg nodig hebben een voetnoot toegevoegd om daarin verdere toelichting te geven. Zo heb ik een voetnoot toegevoegd om uit te leggen wat een *cantref* is en de betekenis van de namen Llew Llaw Gyffes en Mochdref licht ik ook toe in een voetnoot. Plaatsnamen en persoonsnamen zullen dus niet in de tekst vertaald worden, maar waar toepasselijk in een voetnoot. Ik ben me ervan bewust dat dit een kenmerk is van een brontaalgerichte strategie, maar aangezien de lezers zich ervan bewust zijn dat ze een middeleeuws Welsh verhaal voor zich hebben, zou het naar mijn mening onlogisch zijn om de namen te vertalen of te vernederlandsen en daarmee afbreuk doen aan het Welshe karakter. Daarbij komt dat veel van de plaatsnamen die worden genoemd in de Mabinogi terug te leiden zijn naar echte plaatsen in Wales. Wanneer de plaatsnamen vertaald of vernederlandst zouden zijn, zou ik onrecht doen aan de mogelijkheid om de Mabinogi te lokaliseren. Hetzelfde geldt voor het vertalen of vernederlandsen van de persoonsnamen, ik zou dan naar mijn mening onrecht doen aan het Welshe karakter van het verhaal. De persoons- en plaatsnamen zullen overigens in een gestandaardiseerde modern Welshe spelling staan, omdat de tekst voornamelijk persoonsnamen niet altijd consequent spelt. Zo geeft de Welshe tekst drie manieren om Gilfaethwy te spellen, wat niet gebruikelijk is in moderne werken.

Het gebruik van de Welshe persoons- en plaatsnamen kan een vervreemdend effect hebben op de lezers. Met vervreemden doel ik hier op de theorie van Lawrence Venuti over *domestication* ‘naturalisering’ en *foreignization* ‘vervreemding’. Als een vertaler

¹⁷ Davies 1992: 237-238.

¹⁸ Hughes 2013: 8 regel 196-197.

¹⁹ Hughes 2013: 9 regel 243.

vervreemdend te werk gaat, worden de lezers zich bewust gemaakt van de culturele verschillen in de tekst, terwijl bij naturalisering de vertaler de culturele onbekendheden van de brontekst omzet zodat ze in de cultuur van de doeltaal passen.²⁰ Vervreemding past niet geheel in mijn doeltaalgerichte strategie, maar ik wil graag dat mijn lezers zich ervan bewust zijn dat ze een middeleeuws Welsh verhaal aan het lezen zijn en dat zal ik niet bereiken als ik bepaalde aspecten aanpas aan de Nederlandse cultuur. Overigens licht ik de onbekende aspecten wel toe in een voetnoot, waardoor de lezer de tekst kan plaatsen in een bredere culturele context. Het gebruik van voetnoten past bij de doelgroep van mijn vertaling, namelijk mensen met weinig kennis van middeleeuwse Welshe cultuur en literatuur, die door de voetnoten het verhaal beter zullen begrijpen. Voetnoten passen in principe niet bij een doeltaalgerichte vertaalstrategie, waarbij het erom gaat dat de vertaling natuurlijk overkomt op de lezer. De lezer heeft dus geen voetnoten nodig om de tekst te kunnen begrijpen. Aangezien ik de lezer wil voorzien van culturele context, voeg ik wel voetnoten toe.

Door het toevoegen van voetnoten ben ik zichtbaar als vertaler, wat niet past in een doeltaalgerichte vertaalstrategie. Echter, de lezer is zich ervan bewust dat het verhaal van oorsprong middeleeuws Welsh is en daarom dus ook dat het vertaald is. Door het feit dat dit bewustzijn al aanwezig is, kan ik het me permitteren om zichtbaarder te zijn als vertaler. Hoewel er ook een hoofdstuk is met algemene informatie over de Mabinogi wil ik ook tekstspecifieke informatie toevoegen. Zo leg ik uit wat de significantie is van *kylchu*, het rondgaan door het land, en wat voor land Annwfn is. Ik heb voor voetnoten gekozen omdat met voetnoten, in tegenstelling tot eindnoten, de lezer door een snelle blik te werpen op het einde van de pagina de toegevoegde informatie kan lezen.

Ik zal proberen een zo objectief mogelijke interpretatie van de tekst aan te houden. Dit is moeilijk om te bereiken, aangezien het interpreteren van de brontekst hoort bij vertalen en een interpretatie vaak subjectief is. Wat ik bedoel met een objectieve interpretatie is dat ik zo dicht mogelijk bij de betekenis van de tekst zal blijven. Zo heb ik de zin '*Ny bu yn y llys nys guypei*' 'Niemand was in het hof die het niet wist' vertaald met 'Iedereen in het hof wist ervan' (p. 29).²¹ Hoewel ik de dubbele ontkenning uit de zin heb gehaald waardoor de zin verandert, is de betekenis hetzelfde gebleven. Op deze manier hoop ik weinig te veranderen aan de inhoud van het verhaal en ook een zekere getrouwheid aan de Welshe tekst te laten zien. Getrouwheid past in een doeltaalgerichte strategie, wanneer het wordt opgevat als getrouwheid in betekenis. Het moet hier niet worden opgevat in de zin van de zinsbouw overbrengen naar het Nederlands.

²⁰ Munday, Jeremy (red.), *Introducing translation studies: Theories and applications* (New York 2016) 225-226.

²¹ Hughes 2013: 6 regel 165.

Met getrouwheid bedoel ik dat ik geen verschuivingen in de macrostructuur, dat wil zeggen de tekst in zijn geheel, wil teweegbrengen. Er zal dus geen *formal equivalence* zijn, oftewel equivalentie van vorm, om met de woorden van Eugene Nida te spreken.²² Bij equivalentie van vorm worden de woordgroepen en zinsopbouw van de brontekst weergegeven in de vertaling. Een voorbeeld van een zin waarin ik de zinsopbouw in mijn vertaling heb veranderd is ‘*Minheu a baraf [...] cany ellir heb hynny, dygyuori Gwynedd a Phowys a Deheubarth y geissaw y uorwyn*’ ‘Ik zal ervoor zorgen [...] omdat het zonder dat niet zal slagen, ik zal de troepen van Gwynedd en Powys en Deheubarth verzamelen en het meisje zoeken’.²³ Ik heb dit vertaald als ‘Ik zal ervoor zorgen dat de troepen van Gwynedd en Powys en Deheubarth verzamelen, zodat jij het meisje kan opzoeken, omdat het anders niet zal lukken’ (p. 25). Ik heb hier bijvoorbeeld het zinsdeel *cany ellir heb hynny* ‘omdat het zonder dat’ achterin mijn zin geplaatst, terwijl het in het Welsh vrij vooraan staat.

Ook zal er geen sprake zijn van *dynamic equivalence* of equivalentie van respons bij de receptor.²⁴ Aangezien we te maken hebben met een middeleeuws verhaal, kan er niet met zekerheid gezegd worden hoe het middeleeuwse publiek het verhaal heeft ontvangen. Zo zullen bepaalde situaties die in de middeleeuwen als grappig werden beleefd een modern publiek ontgaan, omdat het niet over de juiste culturele context beschikt. Wanneer de situaties aangepast zouden worden zodat de moderne lezers ze wel zouden begrijpen, zou dat naturaliserend zijn, maar zoals hierboven al genoemd zitten er vervreemdende elementen in mijn vertaalstrategie. Ik zal mogelijke grappige situaties niet aanpassen, waardoor deze een vervreemdend effect kunnen hebben op mijn lezers.

Volgens Nida moet een goede vertaling aan de volgende eisen voldoen: ‘(1) making sense; (2) conveying the spirit and manner of the original; (3) having a natural and easy form of expression; (4) producing a similar response.’²⁵ Het produceren van een gelijke respons heb ik hierboven al besproken. Een logische vertaling bewerkstellig ik door de toevoeging van voetnoten. Echter, dat is soms niet genoeg. De zin ‘*nyt o hynny y goruydir*’ ‘daarvan zal het niet slagen’ heb ik in mijn vertaling behoorlijk aangepast.²⁶ Omdat er in de tekst nog niet duidelijk gemaakt is wat er precies moet slagen, heb ik ervoor gekozen om het te vertalen met: ‘daarmee schiet je niks op’ (p. 25).

²² Munday 2016: 68 en Verstegen, Peter, ‘Vertaalcriteria en vertaalkritiek’, in *Denken over vertalen: Tekstboek vertaalwetenschap*, red. Ton Naaijkens et al. (Nijmegen 2010) 295.

²³ Hughes 2013: 2 regels 28-29.

²⁴ Munday 2016: 68 en Verstegen 2010: 295

²⁵ Munday 2016: 68.

²⁶ Hughes 2013: 2 regel 27.

Ook met de tweede eis van Nida, namelijk de stijl overbrengen van het origineel, houd ik rekening. De verhalen komen uit een orale traditie en dit element wil ik behouden. Zoals al eerder gezegd zal ik de additieve stijl weglaten, maar het tussenwerpsel *nachaf* ‘kijk, aanschouw’, een ander kenmerk van oraliteit, zal ik wel vertalen. Op die manier blijft het orale element van de originele tekst behouden in mijn vertaling.

Nida's derde eis dat de vertaling een natuurlijke en makkelijke uitdrukkingvorm moet hebben valt samen met mijn doeltaalgerichte strategie: ik wil een vlotte Nederlandse tekst produceren. Kitty van Leuven-Zwart noemt als een kenmerk van doeltaalgerichte strategieën het gebruik van pragmatische partikels. Pragmatische partikels zijn woorden als *wel*, *maar* en *toch*, die geen vaste betekenis hebben, maar waar wel de houding van de spreker mee wordt aangegeven.²⁷ Dit gebeurt ook in mijn vertaling van de zin '[...] *kerda ragot*' 'ga voorwaarts'. Ik heb dit vertaald als '[...] ga maar op weg' (p. 25). De toon van de spreker verandert door de toevoeging van 'maar', maar de zin loopt nog steeds vlot en heeft een natuurlijke uitdrukkingvorm.

Samenvattend wil ik een vlot leesbare vertaling maken die dicht bij de betekenis van de Welshe tekst blijft voor lezers die niet bekend zijn met middeleeuwse Welshe literatuur of cultuur. Om mijn lezers toch van de benodigde informatie te voorzien zijn er voetnoten toegevoegd. Ik combineer elementen van een doeltaalgerichte strategie, zoals het aanpassen van de interpunctie, het weglaten van de additieve stijl en de getrouwheid in betekenis met elementen van een brontaalgerichte vertaalstrategie, zoals het gebruik van de Welshe persoons- en plaatsnamen en het gebruik van voetnoten.

²⁷ Leuven-Zwart 2010: 307.

4. Casestudy literaire vertaling Math zoon van Mathonwy

Op een dag liep hij achter Gwydion aan die buiten liep. Dit is wat hij deed, hij ging naar Caer Aranrhod en de jongen ging met hem mee. Nadat ze bij het hof waren aangekomen, stond Aranrhod op om hem te ontmoeten, te verwelkomen en te groeten.

‘Moge God je zegenen,’ zei Gwydion.

‘Wie is de jongen die achter je staat?’ vroeg Aranrhod.

‘Deze jongen is een zoon van je,’ zei hij.

‘Man, wat is er over je gekomen om mij zo te schande te maken en mijn schande voort te laten duren door hem zo lang te houden?’

‘Als je geen grotere schaamte hebt dan dat ik zo’n goede jongen opvoed, is jouw schaamte maar klein.’

‘Hoe heet jouw jongen?’ vroeg zij.

‘God weet,’ zei hij, ‘dat hij nog steeds geen naam heeft.’

‘Nou,’ zei zij, ‘ik zweer dat dit zijn lot is, hij zal geen naam hebben, totdat hij een naam van mij zal krijgen.’

‘Ik zweer bij God,’ zei hij, ‘je bent een slechte vrouw, maar de jongen zal een naam krijgen, ook al vind je dat niet leuk. En jij, je bent bitter door hem, omdat je geen maagd meer wordt genoemd. Je zal vanaf nu ook nooit meer een maagd genoemd worden.’

Daarna liep hij kwaad weg en ging hij naar Caer Dathyl en daar bleef hij die nacht.

De volgende dag stond hij op en hij nam zijn jongen met zich mee. Hij liep langs de kust tussen Caer Dathyl en Aber Menai. En daar waar hij *delysc* en vingerwier zag, toverde hij een schip.²⁸ Van het zeewier en de *delysc* toverde hij Corduaans leer, en veel daarvan, en hij verfde het op zo’n manier dat niemand mooier leer dan dat leer had gezien.²⁹ Daarna maakte hij het zeil van het schip klaar en hij en de jongen kwamen in het schip bij de mond van de haven van Caer Aranrhod. Daar begonnen ze schoenen te vormen en te stikken en werden ze ontdekt vanuit het fort.

Toen Gwydion doorhad dat ze waren ontdekt vanuit het fort nam hij hun eigen uiterlijk weg en gaf hun een ander uiterlijk, zodat ze niet herkend zouden worden.

‘Wat voor mannen zijn er op het schip?’ vroeg Aranrhod.

‘Schoenmakers,’ zeiden zij.

²⁸ *Delysc* is rood zeewier. Het groeit voornamelijk langs de noordelijke kusten van de Atlantische en Stille Oceaan.

²⁹ Corduaans leer stond in de Moorse tijd bekend als leer van een zeer hoge kwaliteit. Het kwam uit de Spaanse stad Córdoba en werd voornamelijk gebruikt om schoenen van te maken.

‘Ga kijken wat voor soort leer ze gebruiken en wat voor soort werk ze doen.’

Daarop gingen ze naar hen en toen ze waren aangekomen, was Gwydion het Corduaanse leer aan het verven en vergulden. Daarna gingen de gezanten terug en rapporteerden dat aan haar.

‘Goed,’ zei zij, ‘neem de maat van mijn voet op en vraag de schoenmaker om schoenen voor mij te maken.’

Gwydion maakte de schoenen niet in haar maat, maar groter. De gezanten brachten de schoenen naar haar. En kijk, de schoenen waren te groot.

‘Dit paar is te groot,’ zei zij. ‘Hij zal ervoor betaald worden, maar laat hem ook een paar maken dat kleiner is dan deze.’

Dit is wat hij deed, hij maakte een ander paar dat veel kleiner was dan haar voet en hij stuurde het naar haar.

‘Zeg tegen hem dat geen enkele van deze schoenen mij passen,’ zei zij.

Dat werd hem gezegd.

‘Nou,’ zei Gwydion, ‘ik zal geen schoenen meer voor haar maken totdat ik haar voet zie.’

Dat werd tegen haar gezegd.

‘Goed,’ zei zij, ‘ik zal naar hem toe gaan.’

Daarna ging zij naar het schip. Toen zij aankwam, was Gwydion de schoenen aan het vormen en de jongen was ze aan het stikken.

‘Nou vrouwe,’ zei Gwydion, ‘ik wens u een goede dag.’

‘Moge God je zegenen,’ zei zij. ‘Ik vind het vreemd dat jij schoenen niet op maat kan maken.’

‘Ik kon het niet,’ zei hij, ‘maar ik kan het nu wel.’

En toen, kijk, een winterkoninkje streek neer op het dek van het schip. De jongen richtte en raakte de vogel tussen de pees en het bot van zijn poot. Lachend zei Aranrhod: ‘God weet dat het met een kundige hand is dat degene met de mooie haren het raakte.’

‘Nou,’ zei Gwydion, ‘de vloek van God zal op je rusten. De jongen heeft nu een naam. De naam is goed genoeg. Hij zal vanaf nu Llew Llaw Gyffes zijn.’³⁰

Toen verdween het vakmanschap in *delysc* en in zeewier. En Gwydion beoefende het vakmanschap niet langer. Daarom werd hij één van de Drie Gouden Schoenmakers genoemd.³¹

³⁰ Llew Llaw Gyffes betekent ‘degene met de mooie haren en met een kundige hand’.

³¹ Deze triade wordt ook genoemd in de derde tak, *Manawydan zoon van Llyr*. Hoewel hier de illusie wordt gewekt dat Gwydion één van de Drie Gouden Schoenmakers is, wordt in de triade Llew genoemd als de

5. Vergelijking

In dit hoofdstuk zal ik mijn vertaling vergelijken met de vertaling van Mariska Costeris aan de hand van de theorie van Kitty M. van Leuven-Zwart. Ik zal eerst de theorie van Van Leuven-Zwart toelichten en daarna zal ik met de eigenlijke vergelijking beginnen. Ik zal me beperken tot de opmerkelijke of bijzondere verschuivingen; deze zullen verdeeld zijn in de volgende thematische verschuivingen: vervreemden en naturaliseren, doeltaalgericht en brontaalgericht, interpretatie, tussenwerpsels, aanspreekvormen, formules en verbaal nomen.

Kitty M. van Leuven-Zwart heeft een methode ontwikkeld om een vertaling te beschrijven. In deze methode wordt met behulp van een vergelijking van de vertaling en de brontekst geprobeerd te achterhalen welke interpretatie de vertaler heeft, wat de vertaalstrategie is geweest en welke vertaalmethode is toegepast. Aan de hand van de antwoorden op die vragen kan men eventueel iets zeggen over de kwaliteit van de vertaling. De methode biedt een basis op grond waarvan een discussie gevoerd kan worden over goede en slechte vertalingen. Ik zal me in deze scriptie richten op de vergelijking en beschrijving van mijn vertaling en de vertaling van Mariska Costeris.

De methode heeft een vergelijkingsmodel en een beschrijvingsmodel. In het vergelijkingsmodel wordt er gekeken naar verschuivingen. Verschuivingen zijn gevallen waarin de vertaling niet geheel overeenkomt met de brontekst. Deze verschuivingen zijn vaak op het niveau van de zin of woordgroep en worden daarom ook wel microstructurele verschuivingen genoemd. Microstructurele verschuivingen staan tegenover macrostructurele verschuivingen. De macrostructuur is de tekst als geheel en verschuivingen hierin kunnen bestaan uit karaktertekeningen, de manier waarop gebeurtenissen worden beschreven en de vertelwijze.

De microstructurele verschuivingen worden door Van Leuven-Zwart ingedeeld in verschillende categorieën, namelijk semantische, stilistische, syntactische en pragmatische verschuivingen. Bij semantische verschuivingen is er een verandering opgetreden in de woordbetekenis. Stilistische verschuivingen zijn veranderingen in de stijl, terwijl bij syntactische verschuivingen een andere zinsbouw wordt gebruikt in de vertaling. De laatste verschuiving is de pragmatische verschuiving: deze treedt op wanneer de functie van de zin in de vertaling is veranderd.

schoenmaker. Het bijvoeglijk naamwoord *eur* betekent letterlijk ‘gouden’. Dit zou een verwijzing kunnen zijn naar het vergulde leer. Het is ook mogelijk dat het hier figuurlijk wordt gebruikt en begrepen moet worden als ‘geweldige schoenmakers’.

Vervolgens wordt er in het beschrijvingsmodel gekeken naar wat de invloed is van deze microstructurele verschuivingen ten opzichte van de macrostructuur. Eén microstructurele verschuiving zal geen verschuivingen opleveren in de macrostructuur, maar wanneer er stelselmatig een semantische of stilistische verschuiving optreedt, kan dat invloed hebben op de macrostructuur. Ook het veelvuldige gebruik van pragmatische partikels kan de macrostructuur beïnvloeden. Pragmatische partikels zijn woorden als *maar*, *dus* en *toch* die geen vaste betekenis hebben en een subjectief element in zich hebben. Door het toevoegen van pragmatische partikels wordt de houding van de spreker of verteller aangegeven, wat het subjectieve element is.³²

Van Leuven-Zwart's methode zal ik gebruiken om mijn eigen vertaling te vergelijken met die van Mariska Costeris. De vertaling van Mariska Costeris is gemaakt onder redactie van Karel Jongeling en Mick van Rootseler. Het primaire doel van de vertaling is om de Nederlandse lezers kennis te laten maken met het middeleeuwse verhaal. De redacteurs hebben ervoor gekozen om een goed leesbare tekst te publiceren, voor een zo groot mogelijk publiek, wat overeenkomt met mijn vertaalstrategie. In het geval van persoons- en plaatsnamen die een duidelijke betekenis hebben in het Welsh hebben de redacteurs ervoor gekozen om de vertaling daarvan op te nemen in de tekst of in de namenlijst.³³

Vervreemden en naturaliseren

Het doel om een goed leesbare tekst te produceren zodat Nederlandse lezers kennis kunnen maken met het verhaal, blijkt (onder andere) uit de vertaling van *cordwal* 'Corduaans leer' of 'mooi Spaans leer'.³⁴ Costeris heeft dit vertaald met 'fijn leer' of 'leer'.³⁵ In mijn vertaling heb ik ervoor gekozen om het te vertalen als 'Corduaans leer' (p. 10). Ook heb ik een voetnoot toegevoegd om toe te lichten wat Corduaans leer is. Dit is een semantische verschuiving, waarbij Costeris de keuze heeft gemaakt om mogelijk onduidelijke termen weg te laten, waardoor de tekst minder vervreemdend is. Ik heb ervoor gekozen om juist te vervreemden door de term 'Corduaans' te laten staan. Costeris hanteert hier dus de naturaliserende methode, waarbij ze de specifieke term 'Corduaans' leer omzet naar 'fijn' leer. Ik daarentegen heb ervoor gekozen om eerst te vervreemden en vervolgens de culturele onduidelijkheden uit te leggen in een voetnoot.

³² Leuven-Zwart 2010: 301-311.

³³ Jongeling, Karel, en Mick van Rootseler (red.), *De Mabinogion: Oude Keltische verhalen uit Wales* (Utrecht 2001) 36-37.

³⁴ Hughes 2013: 11, regel 286 en 295.

³⁵ Jongeling en Van Rootseler 2001: 93.

In de vertaling van de Welshe zin *'Ac yn y lle y guelas delysc a morwyal, hudaw llong a wnaeth'* wordt het verschil tussen naturaliseren en vervreemden ook duidelijk.³⁶ Costeris' vertaling is 'Waar hij zeewier vond maakte hij met toverkracht een schip'.³⁷ Zij heeft *delysc a morwyal* 'rood zeewier en vingerwier' vertaald met 'zeewier', wat een semantische verschuiving oplevert aangezien twee verschillende soorten zeewier nu samengevoegd worden tot één. Ik heb het vertaald met 'En daar waar hij *delysc* en vingerwier zag, toverde hij een schip' (p. 10). Ik heb een voetnoot toegevoegd om uit te leggen wat *delysc* is, aangezien ik het onvertaald heb gelaten. De Nederlandse term 'rood zeewier' zou in deze zin goed vertaalbaar zijn, maar een zin later staat er *'ac o'r guimon a'r delysc'* 'en van het zeewier en het rode zeewier'.³⁸ Dit heeft een sterk repetitief karakter, meer dan 'rood zeewier en vingerwier', en daarom heb ik ervoor gekozen om *delysc* niet te vertalen. Dit levert een vervreemdend effect op in mijn vertaling, waar Costeris ervoor kiest om wederom naturaliserend te werk te gaan.

Ook op het moment waarop Llew Llaw Gyffes zijn naam krijgt, wordt het verschil in vertaalstrategie duidelijk: ik voeg een voetnoot toe waarin ik zijn naam vertaal (p. 11), terwijl Costeris de vertaling tussen haken toevoegt. Bovendien vertaalt ze niet de hele naam: 'Llew met de vaardige hand'.³⁹ Ik heb het in de voetnoot vertaald als 'degene met de mooie haren en met een kundige hand'. In de vertaling van Costeris wordt de naam aangepast aan wat de Nederlandse lezer verwacht naar aanleiding van namen als Karel de Grote en Johannes de Doper. Een naam als 'Degene met de Mooie Haren en met een Kundige hand' daarentegen conformeert niet aan het Nederlandse verwachtingspatroon.

Overigens staat er in de dialoog van Aranrhod in het Welsh *'[...] ys llaw gyffes y medrwyys y lleu ef.'*⁴⁰ Costeris vertaalt dat als '[...] de mooie jongen heeft hem met vaardige hand geraakt'.⁴¹ Dit is een semantische verschuiving, *lleu* betekent namelijk 'degene met de mooie haren'. Ook treedt er in haar vertaling een syntactische verschuiving op: *llaw gyffes* 'vaardige hand' en *lleu* draait zij om in haar vertaling. Ik heb het vertaald met '[...] dat het met een kundige hand is dat degene met de mooie haren het raakte' (p. 11).

Aan de hand van deze verschuivingen kan er gesteld worden dat Costeris een naturaliserende methode aanhoudt, terwijl ik juist gebruik maak van een vervreemdende

³⁶ Hughes 2013: 11 regels 284-285.

³⁷ Jongeling en Van Rootseler 2001: 93.

³⁸ Hughes 2013: 11 regel 285.

³⁹ Jongeling en Van Rootseler 2001: 94.

⁴⁰ Hughes 2013: 12 regels 314-315.

⁴¹ Jongeling en Van Rootseler 2001: 94.

methode. Ik ben door het toevoegen van voetnoten zichtbaarder als vertaler, terwijl Costeris, zoals past bij een naturaliserende strategie, onzichtbaar is als vertaler.

Doeltaalgericht en brontaalgericht

Ik heb de Welshe zin *'[...] a dilyt uyg kywilyd, a'y gadw yn gyhyt a hynn?'* vertaald als *'[...] en mijn schande voort te laten duren door hem zo lang te houden?'* (p. 10).⁴² Costeris vertaalt dit als *'[...] en mijn schaamte gezocht en het zo lang bij je gehouden?'*⁴³ Costeris heeft 'bij je' toegevoegd in haar vertaling, terwijl dit niet in het Welsh staat. Deze toevoeging is naast een semantische verschuiving ook een syntactische verschuiving. Waarschijnlijk heeft ze ervoor gekozen om dit toe te voegen om een begrijpelijker Nederlandse zin te krijgen, aangezien door het toevoegen van 'bij je' expliciet wordt gemaakt dat het de jongen is die haar schaamte brengt.

Een andere zin waarin Costeris elementen toevoegt in de vertaling is *'Ony byd arnat ti gywilyd uwy no meithryn ohonaf i uab kystal a hwnn, ys bychan a beth uyd dy gywilyd di.'*⁴⁴ Deze zin heeft Costeris vertaald als 'Tenzij je een grotere schaamte zal kennen dan wat je zou moeten voelen vanwege het feit dat ik zo'n goede jongen heb opgevoed, zal je schaamte maar klein zijn.'⁴⁵ In mijn vertaling staat 'Als je geen grotere schaamte hebt dan dat ik zo'n goede jongen opvoed, is jouw schaamte maar klein' (p. 10). De grote verschuiving in de vertaling van Costeris is 'zal kennen dan wat je zou moeten voelen vanwege het feit dat'. Dit staat simpelweg niet in de brontekst en is dus een semantische en syntactische verschuiving. Costeris heeft dit waarschijnlijk toegevoegd om een duidelijker, vlottere zin te maken, aangezien de Welshe zin een voor het Nederlands vreemde constructie heeft en er in de vertaling aspecten moeten veranderen om eenzelfde betekenis te krijgen in correct Nederlands. Ik heb er daarentegen voor gekozen om dichter bij de Welsh zin te blijven.

Het leer van Gwydion en Llew is niet alleen Corduaans of 'fijn Spaans leer', maar het wordt ook door Gwydion verguld: *'[...] yd oed ef yn brithaw cordwal, a hynny yn eureit'*.⁴⁶ In mijn vertaling staat er *'[...] was Gwydion het Corduaanse leer aan het verven en vergulden'* (p. 11). Costeris' vertaling is als volgt: *'[...] was Gwydion bezig het leer te kleuren, met goud nog wel.'*⁴⁷ *Eureit* is een bijvoeglijk naamwoord, afgeleid van *eur* 'goud' en het betekent 'verguld'. Ik heb het vertaald als een werkwoord, wat een syntactische verschuiving is. Costeris heeft het

⁴² Hughes 2013: 10 regel 272-273.

⁴³ Jongeling en Van Rootseler 2001: 93.

⁴⁴ Hughes 2013: 10 regel 273-274.

⁴⁵ Jongeling en Van Rootseler 2001: 93.

⁴⁶ Hughes 2013: 11 regel 295-296.

⁴⁷ Jongeling en Van Rootseler 2001: 93.

vertaald met ‘met goud’, wat ook een syntactische verschuiving is, aangezien ze een bijvoeglijk naamwoord heeft vertaald als een voorzetselphrase. Verder heeft Costeris de pragmatische partikels ‘nog wel’ toegevoegd. Door deze partikels toe te voegen legt Costeris nadruk op ‘goud’, wat in het Welsh ook gebeurt door *a hynny yn eureit* ‘en dat met goud’. In de vertaling van Costeris hebben de pragmatische partikels dus wel degelijk een duidelijke betekenis en staat de toevoeging in dienst van het Welsh. Door het weglaten van deze nadruk in mijn vertaling treedt er een pragmatische verschuiving op, aangezien de functie van *a hynny yn eureit* is veranderd. Ik heb ervoor gekozen om het op deze manier te vertalen, omdat de betekenis van *eireit* ‘verguld’ behouden blijft.

Wat verder opmerkelijk is in deze zin is dat Costeris en ik beide ervoor gekozen hebben om de naam Gwydion toe te voegen, ter verduidelijking van *ef* ‘hij’. Het Welsh kan het verschil tussen personages uitdrukken door gebruik te maken van verschillende vormen van het persoonlijke voornaamwoord, terwijl dit niet mogelijk is in het Nederlands. Zo kan dezelfde vorm van het persoonlijk voornaamwoord een onderwerp en het lijdend voorwerp uitdrukking, naargelang de plaatsing in de zin. Om toch duidelijk te maken wie handelt, is het daarom soms nodig om persoonsnamen toe te voegen.

Naar aanleiding van deze verschuivingen kan er gezegd worden dat Costeris een doeltaalgerichte vertaalstrategie heeft aangehouden. Ze past grammaticaal moeilijke constructies aan zodat ze natuurlijk overkomen in het Nederlands en verduidelijkt de tekst waar nodig. Ik doe dit ook, maar in mindere mate.

Interpretatie

In mijn vertaling van de zin ‘*Pwy enw dy uab dy?*’ staat ‘Hoe heet jouw jongen?’ (p. 10).⁴⁸ Costeris vertaalt ‘Wat is de naam van je zoon?’.⁴⁹ Ik wil niet zozeer letten op de verschillende vertalingen van *pwy* ‘wie’ of ‘wat’, maar op de verschillende vertalingen van *dy uab dy*. Het Welshe *mab* heeft namelijk meerdere betekenissen: het kan ‘jongen’ betekenen, maar ook ‘zoon’. Door de dubbelzinnigheid van het woord, zou de tekst kunnen impliceren dat er een incestueuze relatie was tussen Gwydion en Aranrhod. Als Lleu namelijk de zoon is van Gwydion, wijst dat op een seksuele relatie tussen hem en zijn zus, Aranrhod. Dit zou overigens nog meer reden voor Aranrhod zijn om zich te schamen voor Lleu. Het kan ook duiden op het feit dat Gwydion de jongen heeft opgevoed en in die zin een vader voor Lleu is. Roberta L.

⁴⁸ Hughes 2013: 10 regels 274-275.

⁴⁹ Jongeling en Van Rootseler 2001: 93.

Valente interpreteert de tekst zelfs zo dat Gwydion in feite Lleu baart.⁵⁰ Het kan ook een verwijzing zijn naar de Welshe wetten. Daarin staat dat wanneer een kind langer dan een jaar en een dag wordt opgevoed door een man, het kind wordt erkend als de zoon of dochter van de man.⁵¹ Aangezien Gwydion Lleu al aanzienlijk langer heeft opgevoed, zou hij wettelijk gezien worden als zijn vader. Het is niet zeker welke betekenis hier de juiste is, het is dus aan de vertaler om het te interpreteren. Costeris heeft het vertaald het met ‘zoon’, terwijl ik het vertaal met ‘jongen’. Costeris laat geen twijfel bestaan over de betekenis van *mab*, maar in mijn vertaling is de betekenis niet geheel eenduidig. Met ‘jongen’ kan een jongen, een kind van het mannelijk geslacht, bedoeld worden, maar het kan ook duiden op iemands zoon. Door deze ambiguïteit blijf ik dichter bij de Welshe tekst, waar dat ook in zit. Tussen de twee vertalingen is een semantische verschuiving. In regel 283 van de Welshe editie komt het ook voor: *a chymryt y uab ac ef*. Costeris en ik zijn consequent in onze vertaling van *uab*: ik heb het vertaald als ‘en hij nam zijn jongen met zich mee’ (p. 10) en Costeris’ vertaling is ‘en nam hij zijn zoon met zich mee’.⁵²

Ik zou nu graag terugkomen op de zin ‘[...] *a dilyt uyg kywilyd, a’y gadw yn gyhyt a hynn?*’⁵³ Costeris heeft dit vertaald als ‘[...] en mijn schaamte gezocht en het zo lang bij je gehouden?’⁵⁴ Costeris heeft *a’y* vertaald met ‘en het’, verwijzend naar de schaamte. Costeris heeft *y*, de derde persoon mannelijk enkelvoud van het tussengevoegde persoonlijk voornaamwoord, geïnterpreteerd alsof het verwijst naar *kywilyd*, een mannelijk zelfstandig naamwoord. In mijn vertaling staat ‘[...] en mijn schande voort te laten duren door hem zo lang te houden?’ (p. 10). Ik heb het vertaald met ‘door hem’ en het geïnterpreteerd alsof het verwijst naar Lleu, de oorzaak van haar schande. Verder is er een verschuiving van ‘en’ naar ‘door’. Ik heb ervoor gekozen om het te vertalen met ‘door’, omdat ‘door’ een causaal verband legt. Haar schande duurt voort door het feit dat Gwydion de jongen heeft opgevoed. Dit zijn semantische verschuivingen.

Costeris en ik verschillen op sommige punten wat betreft interpretatie. We baseren onze interpretaties allebei op de Welshe tekst, maar in het eerste voorbeeld blijf ik dichter bij de brontekst dan Costeris.

⁵⁰ Valente, Roberta L., ‘Gwydion and Aranrhod: Crossing the borders of Gender in Math’, in *The Mabinogi: A book of essays*, red. C. W. Sullivan III (New York en London 1996) 339-340. Valente vergelijkt de doeken en de kist waarin Gwydion ‘het kleine ding’ stopt met een baarmoeder. Het openen van de kist en de jongen die zich bevrijdt van vrouwen in de doeken zou een imitatie zijn van een geboorte.

⁵¹ Wiliam, Aled Rhys (red.), *Llyfr Iorwerth* (Cardiff 1960) §102.

⁵² Jongeling en Van Rootseler 2001: 93.

⁵³ Hughes 2013: 10 regel 272-273.

⁵⁴ Jongeling en Van Rootseler 2001: 93.

Tussenwerpsels

Het Welsh maakt gebruik van tussenwerpsels, net zoals het Nederlands dat doet. In de Welshe zinnen ‘*Dyuot a’r esgidyeu idi. Nachaf yr esgidyeu yn ormod*’ is *nachaf* het tussenwerpsel.⁵⁵ *Nachaf* betekent ‘kijk, aanschouw’ en ik heb deze betekenis overgenomen in mijn vertaling: ‘De gezanten brachten de schoenen naar haar. En kijk, de schoenen waren te groot’ (p. 11). Costeris’ vertaling is ‘De schoenen werden naar haar gebracht, maar de schoenen waren te groot’.⁵⁶ Van twee zinnen heeft zij een samengestelde zin gemaakt door het voegwoord ‘maar’ tussen de zinnen te plaatsen; *nachaf* heeft ze geheel weggelaten in haar vertaling. Uit tussenwerpsels zoals *nachaf* blijkt dat het verhaal oorspronkelijk uit een orale traditie komt. Tussenwerpsels zijn veelvoorkomend in gesproken taal, terwijl ze veel minder voorkomen in geschreven taal. Wanneer deze een enkele keer worden weggelaten, levert dit een individuele, stilistische verschuiving op, maar wanneer ze consequent weggelaten worden, zoals bij Costeris, vindt er een verschuiving in de macrostructuur plaats. Waar het Welshe origineel nog duidelijke restanten van oraliteit bevat, heeft de vertaling van Costeris dat niet meer. In mijn vertaling heb ik *nachaf* en soortgelijke tussenwerpsels, zoals *llyma* ‘kijk’, consequent vertaald.⁵⁷

‘*Dioer*’ is een ander tussenwerpsel dat semantische verschuivingen teweegbrengt. *Dioer* is een afkorting van *Duw a wyr* ‘God weet’. Het komt onder andere voor in de zin ‘‘*Dioer,*’ *heb ef, ‘nit oes arnaw un enw etwa*’.⁵⁸ Costeris heeft het vertaald als ‘‘Waarlijk’, zei hij, ‘hij heeft tot nu toe nog geen naam.’’⁵⁹ Persoonlijk heb ik het vertaald als ‘‘God weet,’ zei hij, ‘dat hij nog steeds geen naam heeft’’ (p. 10). Costeris kiest er hier voor om het religieuze aspect weg te laten, terwijl ik het laat staan omdat ik getrouw wil zijn in betekenis.

Costeris is niet consequent met het vertalen van de tussenwerpsels: *nachaf* vertaalt ze niet terwijl ze *dioer* wel vertaalt. Ook is het orale karakter verminderd in haar vertaling, terwijl dat in mijn vertaling nog sterker aanwezig is.

Aanspreekvormen

In de zin ‘‘*Ie, Arglwydes,*’ *heb ef, ‘dyd da it.*’’ spreekt Gwydion, vermomd als een schoenmaker, zijn zus Aranrhod aan met de term *arglwydes* ‘vrouw’.⁶⁰ In het Middelwelsh werd het woord

⁵⁵ Hughes 2013: 11 regels 299-300.

⁵⁶ Jongeling en Van Rootseler 2001: 93.

⁵⁷ Hughes 2013: 12 regel 312 en p. 12.

⁵⁸ Hughes 2013: 10 regel 275.

⁵⁹ Jongeling en Van Rootseler 2001: 93.

⁶⁰ Hughes 2013: 11 regel 308.

arglwyd, de mannelijke vorm van *arglwydes*, gebruikt om iemand van een hogere rang aan te spreken.⁶¹ Als er in het Nederlands iemand van een hogere rank of status wordt aangesproken, wordt dat gedaan door middel van de beleefdheidsvorm ‘u’. Om deze reden heb ik de zin vertaald als ‘‘Nou vrouwe,’ zei Gwydion, ‘ik wens u een goede dag’’ (p. 11). Costeris daarentegen heeft het vertaald als ‘‘Vrouwe,’ zei hij, ‘ik wens je een goede dag.’’⁶² Costeris geeft de rang aan door de titel ‘vrouwe’ te vertalen, maar niet met de beleefdheidsvorm. Dit is in mijn opinie inconsequent. Deze zin is niet het enige moment waarop Costeris de titel wel vertaalt, maar geen gebruik maakt van de beleefdheidsvorm. Gwydion en Gilfaethwy spreken Math aan met ‘je’, terwijl ze hem ‘heer’ noemen. Door het verschil in rang met behulp van een beleefdheidsvorm structureel niet weer te geven in het Nederlands maakt Costeris de tekst enerzijds natuurlijker voor de lezer: het is tegenwoordig niet gebruikelijk dat iemand zijn oudere broer of zus aanspreekt met ‘u’.⁶³ Anderzijds verliest het verhaal op die manier nuance, aangezien status en relatieve status zeer belangrijk was in middeleeuws Wales en status in het Nederlands wordt aangegeven door middel van de beleefdheidsvorm.⁶⁴ Het weglaten van de beleefdheidsvorm is een stilistische verschuiving, aangezien Costeris de stijl van het Welshe verhaal waarin onderlinge status erg belangrijk is, niet geheel overneemt in haar vertaling. Dit heeft ook invloed op de macrostructuur, omdat Costeris de keuze heeft gemaakt om de onderlinge status van personages en de invloed die dat heeft op aanspreekvormen niet volkomen over te nemen, met als gevolg dat de personages elkaar aanspreken met titels die duiden op hogere status, maar niet met persoonlijke voornaamwoorden die dat ook aangeven.

Hieruit blijkt dat Costeris en ik andere keuzes hebben gemaakt over hoe om te gaan met de onderling verschillende rangen en hoe die weer te geven in het Nederlands. Costeris heeft ervoor gekozen om alleen de titel te vertalen en ik heb ervoor gekozen om ook het persoonlijk voornaamwoord aan te passen, omdat ik van mening ben dat wanneer iemand van een hogere rang wordt aangesproken en dit duidelijk wordt aangegeven door middel van titels, ook de beleefdheidsvorm gebruikt moet worden.

Formules

Een ander aspect waaruit de onderlinge rang uit blijkt, is de manier waarop Gwydion en Aranrhod elkaar begroeten. Degene lager in rang groet de ander als eerste met een *kyuarch*

⁶¹ Charles-Edwards, T.M., ‘Honour and status in some Irish and Welsh prose tales’, *Ériu* 29 (1978) 125.

⁶² Jongeling en Van Rootseler 2001: 94.

⁶³ Gilfaethwy spreekt zijn oudere broer Gwydion aan met *arglwyd*, terwijl Gwydion Gilfaethwy aanspreekt met *eneit* ‘vriend’ of *gwas* ‘jongen’.

⁶⁴ Charles-Edwards 1978: 123-124.

gwell ‘begroeten’, waarop degene hoger in rang antwoordt met een *graessaw Duw* ‘het welkom van God’.⁶⁵ Dit zijn standaardzinnen of formules die in Middelwelshe verhalen gebruikt worden om iemand mee te begroeten. Deze formules worden hier ook gebruikt: Gwydion begroet Aranrhod als eerste met een *kyuarch gwell* die we hierboven al gezien hebben, namelijk *dyd da it* ‘ik wens u een goede dag’. Aranrhod antwoordt hierop met *Duw a ro da it*.⁶⁶ Ik heb deze zin vertaald als ‘moge God je zegenen’ (p. 11), terwijl Costeris het vertaalt als ‘God geve je voorspoed’.⁶⁷ De belangrijkste elementen in deze zin zijn *ro* en *da*; *ro* is een subjunctief praesens derde persoon enkelvoud van *rodi* ‘geven’ en *da* is een bijvoeglijk naamwoord ‘goed’, hoewel het hier waarschijnlijk wordt gebruikt als een zelfstandig naamwoord ‘goede dingen’. Ik heb de subjunctief vertaald als een optatief, omdat dat een van de betekenissen kan zijn van de subjunctief praesens.⁶⁸ Costeris heeft het vertaald als een subjunctief, wat mogelijkheid aangeeft. Costeris neemt de betekenis van *ro* over in haar vertaling, terwijl ik dat niet doe. Costeris heeft *da* geïnterpreteerd als ‘voorspoed’ en ik heb *ro da* ‘dat hij goeds geve’ vertaald als ‘zegenen’. Ik heb het zo vertaald omdat ik ervoor heb gekozen om hier nadruk te leggen op het religieuze aspect en ‘zegenen’ een sterkere religieuze connotatie heeft dan ‘voorspoed geven’. Ook is het consequent met mijn vertaling van *dioer*: ik laat het religieuze aspect in mijn vertaling staan en ik leg er in het geval van *Duw a ro da it* zelfs nadruk op. Deze vertalingen resulteren allebei in semantische verschuivingen, hoewel Costeris in haar vertaling dichter bij het Welsh blijft.

Begroetingen zijn niet de enige formules die in het verhaal voorkomen: een ander voorbeeld van een formule is ‘*Aniolwch Duw it*’.⁶⁹ Mijn vertaling is ‘de vloek van God zal op je rusten’ (p. 11), die van Costeris is ‘moge God je vervloeken’.⁷⁰ Costeris heeft van de zin een optatief gemaakt door het zelfstandig naamwoord *aniolwch* ‘vloek’ als een werkwoord te vertalen. Ik heb *aniolwch* laten staan als een zelfstandig naamwoord en een werkwoord toegevoegd omdat dat nodig is in de Nederlandse syntax. Dit resulteert in een pragmatische verschuiving: de vertaling van Costeris is een verwensing, terwijl het in mijn vertaling meer naar een dreigement neigt. Ook bevatten beide vertalingen een syntactische verschuiving door de verschillende vertalingen van *aniolwch* en het wel of niet toevoegen van een werkwoord.

⁶⁵ Charles-Edwards 1978: 126.

⁶⁶ Hughes 2013: 11 regel 309.

⁶⁷ Jongeling en Van Rootseler 2001: 94.

⁶⁸ Evans, Simon D., *A grammar of Middle Welsh* (Dublin 1964) §124.

⁶⁹ Hughes 2013: 12 regel 315.

⁷⁰ Jongeling en Van Rootseler 2001: 94.

Costeris en ik zijn verschillend omgegaan met de formules: Costeris blijft dicht bij de Welshe zin, terwijl er grotere verschuivingen in mijn vertaling zijn omdat ik nadruk wilde leggen op het religieuze aspect. Overigens laat Costeris in haar vertaling van de formules het religieuze aspect intact, waar ze dat bij *dioer* niet doet. Costeris gaat dus inconsequent om met het religieuze aspect in haar vertaling.

Verbaal nomen

In de al eerder besproken zin '*Ac yn y lle y guelas delysc a morwyal, hudaw llong a wnaeth*' staat een zogeheten verbaal nomen.⁷¹ *Hudaw a wnaeth* bestaat uit het verbaal nomen *hudaw* 'toveren' en het vervoegde werkwoord *wnaeth*, de derde persoon enkelvoud preteritum van *gwneuthur* 'doen' of 'maken'. Een verbaal nomen heeft grammaticaal de vorm van een zelfstandig naamwoord, maar is gevormd op de basis van een werkwoord en het kan vertaald worden als een zelfstandig naamwoord en als een werkwoord. Als een verbaal nomen wordt vertaald als een werkwoord is het aan de vertaler om te interpreteren wat er precies wordt bedoeld, aangezien een verbaal nomen niet wordt vervoegd naar persoon of getal. Wanneer een verbaal nomen wordt gebruikt in combinatie met *gwneuthur* (vaak vervoegd als preteritum) wordt het verbaal nomen vertaald als een vervoegd werkwoord aan de hand van de tijd en persoon van *gwneuthur*.⁷² In beide vertalingen is dit ook gedaan, ik heb het namelijk vertaald als 'En daar waar hij *delysc* en vingerwier zag, toverde hij een schip' (p. 10), en Costeris heeft het vertaald als 'Waar hij zeewier vond maakte hij met toverkracht een schip'.⁷³ De semantische verschuiving tussen de twee vertalingen is tussen 'toveren' en 'maken met toverkracht'. Het is mogelijk dat Costeris is beïnvloed door de Engelse vertaling van *hudaw* 'to fashion/make by magic'.⁷⁴ Aangezien er geen Welsh-Nederlands woordenboek is, maken veel Nederlandse vertalers gebruik van een Welsh-Engels woordenboek. In het Nederlands bestaat er echter een woord voor 'het creëren met magie', namelijk toveren.

In de zin '*Gwedy y dyuot y'r llys*' is *dyuot* het verbaal nomen. Ik heb deze zin vertaald als 'Nadat ze bij het hof waren aangekomen' (p. 10).⁷⁵ Costeris vertaalt het als 'Nadat hij aan het hof was gekomen'.⁷⁶ Het verschil in het gebruik van meervoud en enkelvoud komt door de verschillende interpretaties van *dyuot*. Costeris betreft de rest van de zin bij haar vertaling van

⁷¹ Hughes 2013: 11 regels 284-285.

⁷² Evans 1964: §180.

⁷³ Jongeling en Van Rootseler 2001: 93.

⁷⁴ Geiriadur Prifysgol Cymru, <http://welsh-dictionary.ac.uk/gpc/gpc.html> trefwoord *hudaf*.

⁷⁵ Hughes 2013: 10 regel 268-269.

⁷⁶ Jongeling en Van Rootseler 2001: 93.

het verbaal nomen: *'kyuodi a oruc Aranrot yn y erbyn y raessawu, ac y gyuarch guell idaw'*, wat betekent 'Aranrhod stond op om hem te ontmoeten, om hem te verwelkomen en om hem te groeten'. In de rest van de zin wordt duidelijk gemaakt, onder meer door het gebruik van *idaw* 'aan of voor hem', dat Aranrhod alleen Gwydion begroet. Echter, aangezien er duidelijk wordt verteld dat Lleu met Gwydion meegaat naar het hof van Aranrhod, heb ik ervoor gekozen om het te vertalen als een meervoud, ze gaan immers getweeën naar het hof. Deze verschillen in meervoud en enkelvoud leveren een semantische verschuiving op.

Ook in de zin *'Oy a wr, ba doi arnat ti uyg kywilydaw i, a dilyt uyg kywilyd, a'y gadw yn gyhyt a hynn?'* staat een verbaal nomen dat Costeris en ik beide anders vertalen.⁷⁷ In de vertaling van Costeris staat er 'Ach man, waarom heb je me schaamte gebracht en mijn schaamte gezocht en het zo lang bij je gehouden?'⁷⁸ In mijn vertaling staat dit: 'Man, wat is er over je gekomen om mij zo te schande te maken en mijn schande voort te laten duren door hem zo lang te houden?' (p. 10). Ik heb *kywilydaw*, het verbaal nomen 'schaamte/schamen', geïnterpreteerd als een werkwoord, namelijk 'te schande maken'. Costeris heeft het opgevat als een zelfstandig naamwoord 'schaamte'.

In een andere hierboven besproken zin staat ook een verbaal nomen: *'Dyuot a'r esgidyeu idi'*.⁷⁹ Zelf heb ik het vertaald als 'De gezanten brachten de schoenen naar haar' (p. 11), en Costeris heeft het vertaald als 'De schoenen werden naar haar gebracht'.⁸⁰ Hier is ook sprake van een verschuiving, namelijk een semantische en een syntactische verschuiving. Het eerste woord van de zin, *dyuot*, is het verbaal nomen en het betekent 'komen'. Ik heb het semantisch verschoven en vertaald als 'brachten'. De andere semantische, en tevens syntactische, verschuiving is mijn toevoeging van 'gezanten'. Er staat geen onderwerp in de Welshe zin en ik heb 'gezanten' toegevoegd om er een actieve zin van te maken, terwijl Costeris er een passieve zin van maakt. Het toevoegen van een onderwerp is een grote ingreep, maar ik heb ervoor gekozen omdat passieve zinnen minder aantrekkelijk zijn in een literaire tekst dan actieve zinnen. Aangezien in de Welshe zin niet duidelijk wordt gemaakt door wie de schoenen naar Aranrhod worden gebracht, heb ik dat geïnterpreteerd. Costeris hoeft deze stap niet te zetten door de zin als een passieve zin te vertalen.

⁷⁷ Hughes 2013: 10 regels 271-273.

⁷⁸ Jongeling en Van Rootseler 2001: 93.

⁷⁹ Hughes 2013: 11 regel 299.

⁸⁰ Jongeling en Van Rootseler 2001: 93.

Bij het vertalen van een verbaal nomen hoort de context interpreteren. Zoals hierboven aangetoond, verschillen de interpretaties van Costeris en van mij op sommige punten. Ik heb in één zin een grote verschuiving, terwijl Costeris dichter bij de Welshe tekst blijft.

Conclusie

Na al deze verschuivingen en verschillen in vertalingen besproken te hebben, zal ik een paar conclusies trekken. De veruit meest voorkomende verschuiving is de semantische verschuiving, vaak als resultaat van een verschillende interpretatie van mij of Costeris. Ook treden er regelmatig syntactische verschuivingen op door een andere vertaling van een grammaticale constructie; denk bijvoorbeeld aan verschillen in werkwoordstijden of verschillende manieren om een verbaal nomen te vertalen.

Er zijn vrij weinig macrostructurele verschuivingen als gevolg van herhaaldelijke microstructurele verschuivingen en als ze er zijn dan hebben ze voornamelijk te maken met de stijl van het verhaal en niet zozeer met de karakterisering van de personages. Zo besluit Costeris om de oraliteit van het verhaal achterwege te laten door het tussenwerpsel *nachaf* niet te vertalen en het onderlinge verschil in status niet geheel over te brengen naar het Nederlands door geen gebruik te maken van de beleefdheidsvorm.

Een andere macrostructurele verschuiving komt voort uit de verschillende vertaalstrategieën van mij en van Costeris. In mijn vertaalstrategie zitten vervreemdende elementen: plaats- en persoonsnamen vertaal ik niet in de tekst zelf. Zo laat ik in de passage waarin Gwydion met de varkens door Wales trekt de plaatsnamen onvertaald en verklaar ik de namen in een voetnoot. Hetzelfde doe ik met de naam Llew Llaw Gyffes. Om ervoor te zorgen dat mijn lezers zich ervan bewust zijn dat ze een middeleeuws Welsh verhaal aan het lezen zijn, laat ik vreemde culturele aspecten staan, zoals *cantref*. Ook dit licht ik het toe met een voetnoot. Costeris echter heeft kennelijk een naturaliserende vertaalstrategie aangehouden. De culturele onbekende aspecten worden niet uitgelegd, of zelfs weggelaten zoals in het geval van het Corduaanse leer. De macrostructurele verschuivingen komen dus voort uit de verschillen in de vertaalstrategie en verschillen in de interpretatie. Hoewel Costeris en ik soms andere keuzes maken, wat leidt tot andere vertalingen, zijn er weinig macrostructurele verschuivingen. Onze vertalingen zijn dus getrouw aan het Welshe origineel.

Appendix A: Literaire vertaling Math zoon van Mathonwy

Math zoon van Mathonwy was heer van Gwynedd en Pryderi zoon van Pwyll was heer van eenentwintig cantrefs in het Zuiden van Wales, namelijk de zeven cantrefs van Dyfed, de zeven van Morgannwg, de vier van Ceredigion en de drie van Ystrad Tywi.⁸¹ In die tijd zou Math zoon van Mathonwy sterven, tenzij zijn voeten in de schoot van een maagd lagen, behalve als de commotie van oorlog dat verhinderde. De maagd die bij hem was, was Goewin dochter van Pebin uit Dol Pebin in Arfon. Zij stond bekend als de schoonste maagd van haar tijd. Hij had in Caer Dathyl in Arfon zijn vaste verblijfplaats. Hij was niet in staat om rond te gaan door zijn land, maar Gilfaethwy zoon van Dôn en Gwydion zoon van Dôn, zijn neven – zonen van zijn zus – gingen samen met zijn gevolg in zijn plaats rond door het land.⁸²

Goewin was altijd bij Math. Gilfaethwy zoon van Dôn zette zijn zinnen op haar en hij hield zo veel van haar dat hij niet wist wat hij moest doen. En kijk, hij verloor zijn kleur en zijn gezicht en vorm kwijnden weg door zijn liefde, zodat het niet makkelijk was om hem te herkennen. Dit is wat Gwydion, zijn broer, deed toen hij hem op een dag eens goed bekeek. ‘Jongen,’ zei hij, ‘wat is er met je gebeurd?’

‘Hoezo?’ vroeg Gilfaethwy. ‘Wat zie je aan me?’

‘Ik zie,’ zei Gwydion, ‘dat je je gedaante en je kleur hebt verloren. Wat is er met je gebeurd?’

‘Heer broer,’ zei Gilfaethwy, ‘dat wat er met me gebeurd is, is het niet waard om aan iemand op te biechten.’

‘Wat is het, vriend?’ vroeg hij.

‘Je kent de bijzondere eigenschap van Math zoon van Mathonwy; elk gefluister, hoe zacht ook, dat er is tussen mannen, als de wind het kan meedragen, zal hij kennen.’

‘Ja,’ zei Gwydion, ‘wees nu stil. Ik ken je gedachten. Je houdt van Goewin.’

Dit is wat Gilfaethwy deed, toen hij wist dat zijn broer zijn gedachten kende, hij slaakte de diepste zucht in de wereld.

⁸¹ Een *cantref* was een administratieve eenheid in een koninkrijk in middeleeuws Wales. Een *cantref* bestond vaak uit honderd steden of dorpen.

⁸² Het was gebruikelijk voor een heer om samen met zijn gevolg door het land te trekken. Dit was een mogelijkheid voor het volk om te zien hoe machtig de heer was: hij deed aan rechtspraak en verdedigde zijn volk tegen vijanden. Tevens bemachtigde de heer dan goederen noodzakelijk voor de overleving van hemzelf en zijn edelmannen.

‘Hou op met zuchten, vriend, daarmee schiet je niks op. Ik zal ervoor zorgen dat de troepen van Gwynedd en Powys en Deheubart verzamelen, zodat jij het meisje kan opzoeken, omdat het anders niet zal lukken. Wees blij, ik zal daarvoor zorgen voor jou.’

Toen gingen ze naar Math zoon van Mathonwy.

‘Heer,’ zei Gwydion, ‘ik heb gehoord dat er beesten naar het Zuiden zijn gekomen van een soort die nog nooit op dit eiland zijn geweest.’

‘Hoe heten ze?’ vroeg Math.

‘Varkens, heer.’

‘Wat voor soort dieren zijn dat?’

‘Kleine dieren – hun vlees is beter dan rundvlees. Ze zijn klein, en hun naam is aan het veranderen. Ze worden nu zwijnen genoemd.’

‘Van wie zijn ze?’

‘Van Pryderi zoon van Pwyll, ze zijn naar hem gestuurd uit Annwfn door Arawn koning van Annwfn.’⁸³

En nog steeds wordt die naam gebruikt voor een half big: een half varken.

‘Goed,’ zei Math, ‘hoe krijgen we ze van hem?’

‘Ik zal met elf anderen gaan, vermomd als dichters, om te vragen naar de zwijnen.’

‘Hij kan jullie weigeren,’ zei hij.

‘Mijn plan is niet slecht, heer,’ zei Gwydion. ‘Ik zal niet terugkomen zonder de zwijnen.’

‘Goed,’ zei hij, ‘ga maar op weg,’

Hij ging met Gilfaethwy en tien andere mannen naar Ceredigion, naar de plek die nu Rhuddlan Teifi wordt genoemd; Pryderi had daar een hof. Vermomd als dichters kwamen ze binnen en werden ze verwelkomd. Gwydion werd neergezet aan de ene zijde van Pryderi die avond.

‘Goed,’ zei Pryderi, ‘wij zouden graag vermaakt worden door een paar van de jonge mannen daar.’

‘Het is onze gewoonte, heer,’ zei Gwydion, ‘dat op de eerste avond dat wij bij een groot man zijn, de hoofddichter vertelt. Ik zal met plezier een verhaal vertellen.’

Gwydion was de beste verhalenverteller in de wereld. Die avond vermaakte hij het hof met amusante anekdotes en verhalen, totdat iedereen in het hof hem bewonderde en Pryderi vond

⁸³ Annwfn is het schimmenrijk van de Welshe mythologie. Dit is een verwijzing naar gebeurtenissen in de eerste tak van de Mabinogi, *Pwyll prins van Dyfed*.

het leuk om met hem te praten. Aan het eind van het gesprek zei Gwydion: ‘Heer, zal iemand anders mijn bericht beter aan u overbrengen dan ikzelf?’

‘Nee,’ zei Pryderi. ‘Je bent rap van tong.’

‘Luister naar mijn bericht, heer. Ik vraag u om de dieren die naar u zijn gestuurd vanuit Annwfn.’

‘Nou,’ zei hij, ‘dat zou het makkelijkste in de wereld zijn, als er geen overeenkomst was tussen mij en mijn rijk omtrent de zwijnen; ze zullen namelijk niet van mij weggaan totdat er twee keer zoveel in het land zijn.’

‘Heer, ik kan u verlossen van die overeenkomst. Geef de zwijnen vanavond niet aan mij, maar weiger hen ook niet. Morgen zal ik u een ruil laten zien voor hen.’

Die nacht gingen Gwydion en zijn metgezellen naar hun onderkomen om te overleggen.

‘Mannen’, zei Gwydion, ‘wij zullen de zwijnen niet krijgen door ernaar te vragen.’

‘Inderdaad, maar hoe zullen we ze wel krijgen?’

‘Ik zal ervoor zorgen dat we ze krijgen,’ zei Gwydion.

Hij gebruikte zijn magische krachten en hij begon zijn magie te laten zien. Hij toverde twaalf hengsten en twaalf windhonden die allemaal zwart met witte borsten waren en twaalf halsbanden met twaalf riemen voor de honden – iedereen die dat zag zou geloven dat ze van goud waren – en twaalf zadels voor de paarden. En elke plek waar ijzer zou moeten zitten was compleet van goud en de teugels waren van hetzelfde vakmanschap. Met de paarden en de honden ging Gwydion naar Pryderi.

‘Ik wens u een goede dag, heer’, zei Gwydion.

‘Moge God je zegenen,’ zei Pryderi, ‘en wees welkom.’

‘Heer, kijk, ik heb de uitweg voor u wat betreft uw overeenkomst en wat u gisteravond heeft gezegd over de zwijnen, dat u ze niet weg zal geven en ook niet zal verkopen. U kan ze ruilen voor iets wat beter is. Ik zal deze twaalf paarden aan u geven, volledig uitgerust met hun zadels en teugels, en de twaalf windhonden met hun halsbanden en riemen, zoals u kan zien, en die twaalf vergulde schilden die u daar ziet.’ (Die had hij getoverd van paddenstoelen.)

‘Goed,’ zei Pryderi, ‘wij zullen overleggen.’

Dit is wat zij besloten tijdens het overleg: ze zouden de zwijnen aan Gwydion geven en de paarden, de honden en de schilden van hem overnemen.

Toen ze toestemming hadden gekregen om weg te gaan, gingen ze op pad met de zwijnen.

‘Dappere mannen,’ zei Gwydion, ‘het is noodzakelijk om snel te reizen. De magie duurt nog maar tot morgen.’

Die avond reisden ze naar de hooglanden van Ceredigion, naar de plek die daardoor nog steeds Mochdref wordt genoemd.⁸⁴ En de volgende dag gingen ze op weg; ze kwamen door Elenid. Die avond verbleven ze tussen Ceri en Arwystli, in het stadje dat om die reden ook Mochdref wordt genoemd. Vandaaruit gingen ze verder en die avond kwamen ze in een cantref van Powys, dat ook om die reden Mochnant wordt genoemd en daar bleven ze die nacht.⁸⁵ En vandaaruit reisden ze naar de cantref Ros en daar bleven ze die nacht in de stad die ook nog steeds Mochdref wordt genoemd.

‘Mannen,’ zei Gwydion, ‘we gaan naar de veiligheid van Gwynedd met die dieren. De troepen worden achter ons verzameld.’

Dus gingen ze naar de hoogste stad van Arllechwedd en daar maakten ze een stal voor de zwijnen en daarom heet die stad Creuwriion.⁸⁶ Nadat ze de stal voor de zwijnen hadden gemaakt, gingen ze naar Math zoon van Mathonwy, naar Caer Dathyl.

Toen ze daar aankwamen, werden de troepen in het land verzameld.

‘Wat gebeurt hier?’ vroeg Gwydion.

‘Pryderi is de troepen van 21 cantrefs aan het verzamelen om achter jullie aan te gaan. Het is vreemd hoe langzaam jullie reisden.’

‘Waar zijn de dieren die jullie gingen halen?’ vroeg Math.

‘We hebben een stal voor hen gemaakt in de andere cantref ten zuiden hiervan,’ zei Gwydion.

Toen, kijk, ze hoorden trompetgeschal en troepen in het land. Daarna bewapenden ze zich en ze liepen totdat ze in Penarth in Arfon waren.

Maar die nacht gingen Gwydion zoon van Dôn en zijn broer Gilfaethwy terug naar Caer Dathyl. Gilfaethwy en Goewin dochter van Pebin gingen liggen in het bed van Math zoon van Mathonwy om samen te slapen en de dienstmeiden werden op schandelijke wijze buiten gezet en hij sliep die nacht met haar tegen haar wil.

⁸⁴ Mochdref bestaat uit *moch* ‘varkens’ en *tref* ‘stad’.

⁸⁵ Mochnant bestaat uit *moch* ‘varkens’ en *nant* ‘rivier’.

⁸⁶ Creuwriion bestaat uit *creu* ‘stal’ en *Gwryon*, wat mogelijk een variante lezing is van Gwydion.

Toen zij het eerste licht van de dageraad zagen, gingen ze naar de plek waar Math en zijn troepen waren. Toen ze aankwamen, wilden de mannen net gaan overleggen waar ze op Pryderi en de mannen van het Zuiden zouden wachten. Ze overlegden mee. Dit is wat er werd besloten: ze zouden wachten in Gwynedd in Arfon, tussen twee districten, Maenor Bennardd en Maenor Coed Alun. Pryderi viel hen daar aan; daar was de strijd. Aan beide kanten vielen er doden in het grote bloedbad en de mannen van het Zuiden moesten zich terugtrekken. Dit is de plek waar ze zich naar terugtrokken, de plek die nog steeds Nant Call wordt genoemd.⁸⁷ Ze werden daarna achtervolgd. Toen was er een onvoorstelbaar groot bloedbad. Daarna trokken ze zich terug naar de plek die Dol Benmaen wordt genoemd. Toen sloten ze de gelederen en probeerden ze vrede te sluiten en Pryderi gaf gijzelaars voor de vrede. Hij gaf Gwrgi Gwastra als gijzelaar en 23 zonen van edelmannen. Daarna gingen ze in vrede naar Y Traeth Mawr. En zodra ze in Y Felenrhyd kwamen, konden de voetsoldaten niet in controle gehouden worden en beschoten ze elkaar. Gezanten van Pryderi gingen verzoeken om de twee legers te laten stoppen en om te verzoeken om de zaak te laten beslechten tussen hem en Gwydion zoon van Dôn, omdat hij het had veroorzaakt. De gezanten kwamen naar Math.

‘Goed,’ zei Math, ‘tussen mij en God, als Gwydion zoon van Dôn het goed vindt, zal ik het met plezier toestaan. Ik zal niemand dwingen om te vechten, in plaats van te doen wat ik kan.’

‘God weet,’ zeiden de gezanten, ‘dat Pryderi zegt dat het eerlijk zou zijn van de man die hem dat onrecht heeft aangedaan om één op één met hem te vechten en de twee legers ongemoeid te laten.’

‘Ik zweer het bij God,’ zei Gwydion, ‘ik zal de mannen van Gwynedd niet vragen om voor mij te vechten, maar ik zal zelf vechten met Pryderi. Ik zal met plezier één op één met hem vechten.’

Dat bericht werd naar Pryderi gestuurd.

‘Inderdaad,’ zei Pryderi, ‘ik zal niemand vragen om voor mij om compensatie te vragen, behalve mijzelf.’

De mannen werden opzij gezet en ze begonnen zichzelf te bewapenen, en daarna vochten ze. En door het gebruik van kracht en macht, magie en tovenarij, won Gwydion en werd Pryderi gedood. In Maentwrog, ten noorden van Y Felenrhyd, werd hij begraven en daar is zijn graf.

⁸⁷ *Nant* betekent ‘vallei’ en *call* betekent ‘wijs’.

De mannen van het Zuiden gingen droevig weeklagend naar hun land en dat was niet gek; ze hadden hun heer verloren, veel van hun edelmannen, hun paarden en een groot deel van hun wapens. De mannen van Gwynedd gingen blij en jubelend weer terug.

‘Heer,’ zei Gwydion tegen Math, ‘zou het niet passend zijn voor ons om de edelman van de mannen van het Zuiden, die zij als gijzelaar aan ons hebben gegeven voor vrede, vrij te laten? Wij hebben het recht niet om hem gevangen te houden.’

‘Laat hem vrij,’ zei Math.

Die jongen en de andere gijzelaars werden vrijgelaten om de mannen van het Zuiden achterna te gaan.

Math ging naar Caer Dathyl. Gilfaethwy zoon van Dôn en de troepen die bij hem waren trokken rond in Gwynedd, zoals ze dat gewend waren, zonder naar het hof te gaan. Math ging naar zijn vertrekken en zorgde ervoor dat er een plek was klaargemaakt voor hem om te ontspannen, zodat hij zijn voeten zou kunnen plaatsen in de schoot van Goewin.

‘Heer,’ zei zij, ‘zoek nu een andere maagd voor onder je voeten. Ik ben nu een vrouw.’

‘Wat bedoel je?’

‘Heer, aanvallers kwamen naar mij, in het openbaar, maar ik was niet stil. Iedereen in het hof wist ervan. Degene die kwamen waren uw neven, zonen van uw zus, heer, Gwydion zoon van Dôn en Gilfaethwy zoon van Dôn. En mijn verkrachting maakte u te schande, ze sliepen met mij, in uw kamer en in uw bed.’

‘Goed,’ zei hij, ‘ik zal doen wat ik kan. Ik zal eerst zorgen voor jouw genoegdoening en daarna zal ik voor genoegdoening voor mijzelf zorgen. Ik zal jou als vrouw nemen en ik zal het gezag over mijn rijk in jouw handen leggen.’

Gwydion en Gilfaethwy kwamen niet dichtbij het hof, maar ze bleven rondgaan door het land, totdat er een verbod kwam op eten en drinken voor hen. Hoewel ze eerst niet bij hem in de buurt kwamen, kwamen ze nu naar Math toe. ‘Heer,’ zeiden ze, ‘we wensen u een goede dag.’

‘Nou,’ zei Math, ‘zijn jullie gekomen om mij genoegdoening te geven?’

‘Heer, wij onderwerpen ons aan uw wil.’

‘Als het was gegaan naar mijn wil, had ik geen mannen en wapenen verloren. Jullie kunnen mijn schande niet goedmaken en de dood van Pryderi al helemaal niet. Maar omdat jullie je onderwerpen aan mijn wil, zal ik beginnen met jullie te straffen.’

Toen nam hij zijn toverstok en hij sloeg Gilfaethwy zodat hij een grote hinde werd. En hij greep snel de andere man – alhoewel hij wilde ontsnappen, het lukte hem niet – en hij sloeg hem met dezelfde toverstok zodat hij een hert werd.

‘Omdat jullie samen werkten, zal ik jullie samen laten lopen en jullie samen laten paren, de aard van de wilde dieren in wier vorm jullie zijn, zullen jullie overnemen; wanneer zij een nakomeling krijgen, zullen jullie er ook een krijgen. Kom hier naar mij toe een jaar vanaf vandaag.’

Aan het einde van het jaar, kijk, hij kon een tumult horen en geblaf van de honden van het hof door het tumult buiten de muren van zijn vertrekken.

‘Kijk wat er buiten is,’ zei Math.

‘Heer,’ zei iemand, ‘ik heb gekeken. Er is daar een hert en een hinde, met een kalfje.’

Toen stond hij op en ging hij naar buiten. Toen hij naar buiten kwam zag hij de drie dieren: een hert, een hinde en een sterk kalf. Hij hief zijn toverstok op. ‘Diegene van jullie die het afgelopen jaar een hinde was, zal dit jaar een wild zwijn zijn. En degene van jullie die het afgelopen jaar een hert was, zal dit jaar een wilde zeug zijn.’

En daarna sloeg hij hen met zijn toverstok.

‘Maar de jongen zal ik nemen. Ik zal ervoor zorgen dat hij naar pleegouders gaat en dat hij wordt gedoopt.’

Hij werd Hyddwn genoemd.⁸⁸

‘Ga, de een zal het wilde zwijn zijn en de ander de wilde zeug. De aard van wilde zwijnen zal van jullie zijn. Wees hier buiten de muur met jullie nakomeling een jaar vanaf vandaag.’

Aan het einde van het jaar, kijk, ze konden het geblaf van honden en het verzamelen van het hof om hen heen horen buiten de muren van de vertrekken. Math stond op en ging naar buiten. Toen hij buiten kwam zag hij drie dieren: een wild zwijn, een wilde zeug en een behoorlijk groot, goed dier. Hij was stevig voor zijn leeftijd.

‘Goed,’ zei Math, ‘ik zal hem bij mij nemen en ik zal ervoor zorgen dat hij wordt gedoopt,’ en hij sloeg hem met zijn toverstok, zodat hij een knappe, stevige jongen werd met roodbruin haar. Hij werd Hychddwn genoemd.⁸⁹

‘En jullie, degene die het afgelopen jaar een wild zwijn was, zal dit jaar een wolvin zijn en degene die het afgelopen jaar een zeug was, zal dit jaar een wolf zijn.’

⁸⁸ De naam bestaat uit *hydd* ‘hart’ en *dwn* ‘donker’.

⁸⁹ De naam bestaat uit *hwch* ‘zwijn’ en *dwn* ‘donker’.

Daarna sloeg hij hen met zijn toverstok, zodat ze een wolf en een wolvin werden.

‘De aard van die dieren in wier vorm jullie zijn, zal van jullie zijn. Wees hier buiten deze muur een jaar vanaf vandaag.’

Op dezelfde dag, aan het eind van het jaar, kijk, hij kon het verzamelen en het geblaf horen buiten de muur van zijn vertrekken. Hij stond op en ging naar buiten. Toen hij daar kwam, kijk, hij zag een wolf, een wolvin en een sterke welp bij hen.

‘Ik zal deze nemen,’ zei Math, ‘en ik zal ervoor zorgen dat hij wordt gedoopt. En ik weet al hoe hij zal heten, namelijk Bleiddwn.⁹⁰ Jullie hebben drie zonen, en die drie zijn:

Drie zonen van de bedrieglijke Gilfaethwy,
Drie trouwe kampioenen,
Bleiddwn, Hyddwn en Hychddwn Hir.’⁹¹

Toen sloeg hij hen beide met zijn toverstok zodat zij weer in hun eigen lichaam waren.

‘Mannen, als jullie mij onrecht aan hebben gedaan, hebben jullie nu genoeg onder mijn straf geleden. Jullie hebben een grote schande gekregen; elk van jullie heeft kinderen van de andere. Maak een bad klaar voor de mannen en was hun hoofden en maak hen klaar.’

Dat werd voor hen gedaan. Nadat ze klaar waren gemaakt, gingen ze naar Math toe. Hij zei: ‘Mannen, jullie hebben vrede gekregen, en jullie zullen verzoening krijgen. Adviseer mij welke maagd ik moet zoeken.’

‘Heer,’ zei Gwydion zoon van Dôn, ‘het is makkelijk om u daarover te adviseren. Aranrhod dochter van Dôn, uw nicht, de dochter van uw zus.’

Zij werd naar hem gebracht en ze kwam binnen.

‘Meisje,’ zei Math, ‘ben je een maagd?’

‘Ik weet niet anders dan ik dat ben.’

Toen nam hij zijn toverstok en hij boog deze.

‘Stap hierover heen,’ zei hij, ‘en als je een maagd bent, zal ik het weten.’

Toen stapte zij over de toverstok. Toen ze dat deed, verliet een grote, stevige, blonde jongen haar. De jongen slaakte een luide kreet. Na de kreet ging zij naar de deur en daar verliet een klein soort ding haar. En voordat iemand er een tweede glimp van op kon vangen,

⁹⁰ De naam bestaat uit *blaidd* ‘wolf’ en *dwn* ‘donker’.

⁹¹ Dit is een *englyn*, een van de oudste Welshe metrumvormen. Deze *englyn* heeft de functie om de zonen van Gwydion en Gilfaethwy op te sommen. *Hir* staat in appositie bij Hychddwn en betekend hier ‘de Grote’.

greep Gwydion het, wikkelde het in een doek van brokaat en verstopte hij het in een kleine kist onder het voeteneinde van zijn bed.

‘Nou,’ zei Math over de stevige blonde jongen, ‘ik zal ervoor zorgen dat hij wordt gedoopt. Ik zal hem Dylan noemen.’

De jongen werd gedoopt en zodra hij was gedoopt ging hij naar de zee. En meteen, zodra hij bij de zee kwam, kreeg hij de aard van de zee en zwom hij net zo goed als de beste vissen in de zee en daarom wordt hij Dylan Eil Ton genoemd.⁹² Nooit brak er een golf onder hem. De klap waardoor hij stierf, werd geslagen door zijn oom Gofannon. Dat was één van de Drie Ongelukkige Klappen.⁹³

Op een dag toen Gwydion in zijn bed lag, werd hij wakker omdat hij een kreet vanuit de kist onder zijn voeteneinde kon horen. Hoewel het geen harde kreet was, was het hard genoeg dat hij het kon horen. Hij stond snel op en opende de kist. Toen hij de kist opende, zag hij een kleine jongen die zijn armen bevrijdde van de vouwen van de doek en de doek van zich afduwde. Hij nam de jongen in zijn armen en hij ging naar de stad, naar een plaats waar hij wist dat er een voedster was. Hij sprak met de vrouw af dat zij de jongen zou opvoeden en de jongen werd dat jaar opgevoed. Aan het eind van het jaar zouden ze zich verbaasd hebben over zijn grootte als hij twee jaar oud was geweest. Het tweede jaar was de jongen zo groot dat hij zelf naar het hof kon gaan. Gwydion zelf merkte hem op nadat hij naar het hof was gekomen. De jongen raakte gewend aan hem en hij hield meer van hem dan van wie ook. Toen werd de jongen in het hof opgevoed totdat hij vier was. Het zou verbazingwekkend zijn voor een achtjarige jongen om zo groot te zijn als hij.

Op een dag liep hij achter Gwydion aan die buiten liep. Dit is wat hij deed, hij ging naar Caer Aranrhod en de jongen ging met hem mee. Nadat ze bij het hof waren aangekomen, stond Aranrhod op om hem te ontmoeten, te verwelkomen en te groeten.

‘Moge God je zegenen,’ zei Gwydion.

‘Wie is de jongen die achter je staat?’ vroeg Aranrhod.

‘Deze jongen is een zoon van je,’ zei hij.

‘Man, wat is er over je gekomen om mij zo te schande te maken en mijn schande voort te laten duren door hem zo lang te houden?’

⁹² Dylan Eil Ton betekent Dylan zoon van Golf.

⁹³ In de triaden worden mythologie en geschiedenis bewaard in groepen van drie. Ze worden in literatuur gebruikt om de tekst te koppelen aan een bredere context. In dit geval is de triade niet overgeleverd.

‘Als je geen grotere schaamte hebt dan dat ik zo’n goede jongen opvoed, is jouw schaamte maar klein.’

‘Hoe heet jouw jongen?’ vroeg zij.

‘God weet,’ zei hij, ‘dat hij nog steeds geen naam heeft.’

‘Nou,’ zei zij, ‘ik zweer dat dit zijn lot is, hij zal geen naam hebben, totdat hij een naam van mij zal krijgen.’

‘Ik zweer bij God,’ zei hij, ‘je bent een slechte vrouw, maar de jongen zal een naam krijgen, ook al vind je dat niet leuk. En jij, je bent bitter door hem, omdat je geen maagd meer wordt genoemd. Je zal vanaf nu ook nooit meer een maagd genoemd worden.’

Daarna liep hij kwaad weg en ging hij naar Caer Dathyl en daar bleef hij die nacht.

De volgende dag stond hij op en hij nam zijn jongen met zich mee. Hij liep langs de kust tussen Caer Dathyl en Aber Menai. En daar waar hij *delysc* en vingerwier zag, toverde hij een schip.⁹⁴ Van het zeewier en de *delysc* toverde hij Corduaans leer, en veel daarvan, en hij verfde het op zo’n manier dat niemand mooier leer dan dat leer had gezien.⁹⁵ Daarna maakte hij het zeil van het schip klaar en hij en de jongen kwamen in het schip bij de mond van de haven van Caer Aranrhod. Daar begonnen ze schoenen te vormen en te stikken en werden ze ontdekt vanuit het fort.

Toen Gwydion doorhad dat ze waren ontdekt vanuit het fort nam hij hun eigen uiterlijk weg en gaf hun een ander uiterlijk, zodat ze niet herkend zouden worden.

‘Wat voor mannen zijn er op het schip?’ vroeg Aranrhod.

‘Schoenmakers,’ zeiden zij.

‘Ga kijken wat voor soort leer ze gebruiken en wat voor soort werk ze doen.’

Daarop gingen ze naar hen en toen ze waren aangekomen, was Gwydion het Corduaanse leer aan het verven en vergulden. Daarna gingen de gezanten terug en rapporteerden dat aan haar.

‘Goed,’ zei zij, ‘neem de maat van mijn voet op en vraag de schoenmaker om schoenen voor mij te maken.’

Gwydion maakte de schoenen niet in haar maat, maar groter. De gezanten brachten de schoenen naar haar. En kijk, de schoenen waren te groot.

⁹⁴ *Delysc* is rood zeewier. Het groeit voornamelijk langs de noordelijke kusten van de Atlantische en Stille Oceaan.

⁹⁵ Corduaans leer stond in de Moorse tijd bekend als leer van een zeer hoge kwaliteit. Het kwam uit de Spaanse stad Córdoba en werd voornamelijk gebruikt om schoenen van te maken.

‘Dit paar is te groot,’ zei zij. ‘Hij zal ervoor betaald worden, maar laat hem ook een paar maken dat kleiner is dan deze.’

Dit is wat hij deed, hij maakte een ander paar dat veel kleiner was dan haar voet en hij stuurde het naar haar.

‘Zeg tegen hem dat geen enkele van deze schoenen mij passen,’ zei zij.

Dat werd hem gezegd.

‘Nou,’ zei Gwydion, ‘ik zal geen schoenen meer voor haar maken totdat ik haar voet zie.’

Dat werd tegen haar gezegd.

‘Goed,’ zei zij, ‘ik zal naar hem toe gaan.’

Daarna ging zij naar het schip. Toen zij aankwam, was Gwydion de schoenen aan het vormen en de jongen was ze aan het stikken.

‘Nou vrouwe,’ zei Gwydion, ‘ik wens u een goede dag.’

‘Moge God je zegenen,’ zei zij. ‘Ik vind het vreemd dat jij schoenen niet op maat kan maken.’

‘Ik kon het niet,’ zei hij. ‘Maar ik kan het nu wel.’

En toen, kijk, een winterkoninkje streek neer op het dek van het schip. De jongen richtte en raakte de vogel tussen de pees en het bot van zijn poot. Lachend zei Aranrhod: ‘God weet dat het met een kundige hand is dat degene met de mooie haren het raakte.’

‘Nou,’ zei Gwydion, ‘de vloek van God zal op je rusten. De jongen heeft nu een naam. De naam is goed genoeg. Hij zal vanaf nu Llew Llaw Gyffes zijn.’⁹⁶

Toen verdween het vakmanschap in *delysc* en in zeewier. En Gwydion beoefende het vakmanschap niet langer. Daarom werd hij één van de Drie Gouden Schoenmakers genoemd.⁹⁷

‘God weet,’ zei Aranrhod, ‘dat je er niet beter van zal worden als je mij slecht behandelt.’

‘Ik heb je nog niet slecht behandeld,’ zei hij.

Toen veranderde hij zijn jongen terug naar zijn eigen uiterlijk en zelf nam hij ook zijn eigen vorm weer aan.

‘Goed,’ zei zij, ‘ik zweer dat het lot van die jongen is dat hij geen wapens zal hebben totdat ik hem bewapen.’

⁹⁶ Llew Llaw Gyffes betekent ‘degene met de mooie haren en met een kundige hand’.

⁹⁷ Deze triade wordt ook genoemd in de derde tak, *Manawydan zoon van Llyr*. Hoewel hier de illusie wordt gewekt dat Gwydion één van de Drie Gouden Schoenmakers is, wordt in de triade Llew genoemd als de schoenmaker. Het bijvoeglijk naamwoord *eur* betekent letterlijk ‘gouden’. Dit zou een verwijzing kunnen zijn naar het vergulde leer. Het is ook mogelijk dat het hier figuurlijk wordt gebruikt en begrepen moet worden als ‘geweldige schoenmakers’.

‘Tussen mij en God,’ zei hij, ‘dit komt voort uit jouw slechtheid, maar hij zal wapens hebben.’

Toen gingen ze naar Dinas Dinlleu en daar werd Llew Llaw Gyffes opgevoed totdat hij kon paardrijden op elk paard en totdat hij volgroeid was wat betreft uiterlijk en groei en gestalte. Toen Gwydion doorhad dat de jongen verdrietig was door zijn verlangen naar paarden en wapens riep hij hem bij zich.

‘Jongen,’ zei hij, ‘morgen zullen wij, jij en ik, gaan om een klus te klaren. Wees blijer dan je nu bent.’

‘Dat zal ik zijn,’ zei de jongen.

De volgende dag stonden ze vroeg in de ochtend op en volgden ze de kust bergopwaarts naar Bryn Arien. Op het hoogste punt van Cefn Cludno bestegen ze de paarden en gingen ze naar Caer Aranrhod. Daar veranderden ze hun uiterlijk en naderden ze de poort in de vorm van twee jonge mannen, maar het uiterlijk van Gwydion was ernstiger dan dat van de jongen.

‘Poortwachter,’ zei Gwydion, ‘ga naar binnen en zeg dat er hier dichters uit Morgannwg zijn.’

De poortwachter ging.

‘Het welkom van God is bij hen. Laat hen naar binnen,’ zei Aranrhod.

Ze werden hartelijk verwelkomd. De hal werd voorbereid en ze gingen eten. Toen de maaltijd afgelopen was, had zij een gesprek met Gwydion over verhalen en vertelkunst. Gwydion was een goede verhalenverteller. Toen het tijd was om te stoppen met feesten, werd er een kamer klaargemaakt voor hen en gingen ze slapen. Lang voor dagenraad stond Gwydion op. Hij riep zijn magie en zijn kracht aan. Tegen de tijd dat de zon opkwam was er in het hele land een komen en gaan, trompetten en kreten. Toen de dag was aangebroken, konden ze geklop op de kamerdeur horen en daarna vroeg Aranrhod om de deur te openen. Ze kwam binnen samen met een dienstmeid.

‘Mannen,’ zei zij, ‘wij bevinden ons in een slechte situatie.’

‘Ja,’ zei Gwydion, ‘we horen trompetten en kreten, wat denkt u daarvan?’

‘God weet,’ zei zij, ‘we kunnen de kleur van de zee niet zien met de schepen zo dichtbij elkaar. Ze naderen het land zo snel als ze kunnen. Wat zullen we doen?’ vroeg zij.

‘Vrouw,’ zei Gwydion, ‘er is geen raad voor ons, behalve om het fort te sluiten en het zo goed als we kunnen te verdedigen.’

‘Goed,’ zei zij, ‘God zal jullie belonen. Verdedig ons; jullie zullen hier genoeg wapens vinden.’

Regels 360 tot en met 595 zijn onvertaald. Hierin krijgt Llew zijn wapens en zweert Aranrhod dat Llew nooit een menselijke vrouw tot echtgenote zal hebben. Gwydion en Math toveren dan een vrouw uit bloemen voor hem, genaamd Blodeuedd. Llew en Blodeuedd trouwen, maar Blodeuedd gaat vreemd met Gronw Pebr. Samen met haar minnaar beraamt Blodeuedd de moord op Llew. Llew sterft echter niet, maar hij verandert in een adelaar. Gwydion verandert Llew terug in een man en hij tovert Blodeuedd als straf om in een uil. Llew neemt wraak op Gronw en doodt hem.

Bibliografie

- Charles Edwards, Gifford, 'The scribes of the Red Book of Hergest', *National Library of Wales journal* 21 (1980) 246-256.
- Charles-Edwards, T.M., 'Honour and status in some Irish and Welsh prose tales,' *Ériu* 29 (1978) 129-141.
- , 'The date of the four branches of the Mabinogi', in *The Mabinogi: A book of essays*, red. C. W. Sullivan III (New York 1996) 19-58.
- Davies, Sioned, 'Storytelling in medieval Wales', *Oral tradition* 7/2 (1992) 231-257
- , *The Mabinogion* (Oxford 2007).
- Evans, Simon D., *A grammar of Middle Welsh* (Dublin 1964).
- Hughes, Ian (red.), *Math uab Mathonwy* (Dublin 2013).
- Huws, Daniel, *Medieval Welsh Manuscripts* (Cardiff and Aberystwyth 2000).
- Jongeling, Karel, en Mick van Rootseler (red.), *De Mabinogion: Oude Keltische verhalen uit Wales* (Utrecht 2001).
- Leuven-Zwart, Kitty M. van, 'Een goede vertaling, wat is dat?', in *Denken over vertalen: Tekstboek vertaalwetenschap*, red. Ton Naaijkens et al. (Nijmegen 2010) 301-311.
- Munday, Jeremy (red.), *Introducing translation studies: Theories and applications* (New York 2016).
- Rodway, Simon, 'The where, who, when and why of medieval Welsh prose texts: Some methodological considerations', *Studia Celtica* 41 (2007) 47-89.
- Valente, Roberta L., 'Gwydion and Aranrhod: Crossing the borders of Gender in Math', in *The Mabinogi: A book of essays*, red. C. W. Sullivan III (New York 1996) 331-345.
- Verstegen, Peter, 'Vertaalcriteria en vertaalkritiek', in *Denken over vertalen: Tekstboek vertaalwetenschap*, red. Ton Naaijkens et al. (Nijmegen 2010) 289-299.
- Wiliam, Aled Rhys (red.), *Llyfr Iorwerth* (Cardiff 1960).
- Geiriadur Prifysgol Cymru, <http://welsh-dictionary.ac.uk/gpc/gpc.html> (bezoekt op 14-06-2018).